

Udružene žene Banja Luka

IZVJEŠTAJ

Kvalitativna analiza fokus grupa i intervjuja rađenih u oblasti socijalne zaštite / zaposlenja, brige o djeci, socijalnog stanovanja i dostupnosti pravde u okviru projekta: "Ka socijalnoj koheziji - uticaj na politike socijalnog uključivanja na višestruko marginalizovane grupe žena i žrtve nasilja"

Izveštaj pisala:

Mirna Dabić

Izveštaj je izrađen u sklopu projekta "Ka socijalnoj koheziji – uticaj na politike socijalnog uključivanja za višestruko marginalizovane grupe žena i žrtve nasilja" koji finansira Evropska unija.

Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost Udruženih žena i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije

Sadržaj

Uvod.....	3
Metodologija istraživanja.....	3
Zapošljavanje	8
Položaj i stavovi nezaposlenih žena	8
Podrška pri zapošljavanju, na poslu i od strane Biroa za zapošljavanje	15
Briga o djeci.....	25
Stanovanje	34
Dostupnost pravdi.....	43
Zaključci i implikacije.....	47
Opšti zaključci	48
Zapošljavanje/poštovanje radnih prava.....	48
Briga o djeci/ ostvarivanje prava predviđenih porodičnim zakonom i zakonom o dječijoj zaštiti	49
Stanovanje	50
Dostupnost pravdi.....	51
Preporuke.....	52
Opšte preporuke	52
Zapošljavanje	53
Briga o djeci/ ostvarivanje prava predviđenih porodičnim zakonom i zakonom o dječijoj zaštiti	54
Stanovanje	55
Dostupnost pravdi.....	55

Uvod

Pred vama se nalazi tekst koji je rezultat kvalitativne analize istraživanja urađenog sa višestruko marginalizovanim ženama i žrtvama nasilja sa područja Semberije, Hercegovačko-neretvanskog kantona, Zeničko- Dobojskog i Kantona Sarajeva.

Cilj istraživanja je da se sagledaju potrebe i problemi žena žrtava rodno zasnovanog nasilja u porodici, a naročito problemi sa zapošljavanjem/radom, stanovanjem, socijalnom zaštitom i brigom o djeci, te pristupom besplatnoj pravnoj pomoći odnosno dostupnosti pravdi. Riječ je o međunarodnom istraživanju koje uključuje Srbiju, Hrvatska i BiH (gore navedena područja) i koje je dio projekta "Ka socijalnoj koheziji - uticaj na politike socijalnog uključivanja na višestruko marginalizovane grupe žena i žrtve nasilja". Podaci će se koristiti za dalje aktivnosti projekta, a sve sa krajnjim ciljem poboljšanja situacije i položaja žena koje trpe ili su pretrpile nasilje, da se utvrde njihove potrebe i njihov status, razgovara i zagovara za sve šta lokalna zajednica ili država treba poboljšati u radu kako bi se unaprijedio položaj višestruko marginalizovanih žena žrtava porodičnog nasilja. Terensko istraživanje koje se sastojalo od 9 intervjua i 15 fokus grupa, su sprovele obučene facilitatorke iz partnerskih organizacija civilnog društva koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti u BiH.

Metodologija istraživanja

Istraživanje koje je sprovedeno je eksplorativnog karaktera i kvalitativno. Fokusira se na višestruko marginalizovane žene koje su i žrtve rodno zasnovanog nasilja, njihove potrebe, status i problemi u različitim oblastima. Za potrebe ovog istraživanja, tehnike, odnosno instrumenti koji su se koristili su fokus grupe i polustrukturirani intervjui. Samo terensko istraživanje je od posebne važnosti i ujedno je i participativno istraživanje jer pruža mogućnost direktnim korisnicama projekta ne samo da prepoznaju svoje potrebe nego da kreiraju preporuke i konkretne mjere podrške koje lokalne vlasti i država treba da poduzmu. Urađeno je 15 fokus grupa, pri čemu je po 5 fokus grupa u svakoj od oblasti (Hercegovačko Neretvanski kanton, Kanton Sarajevo i regija Semberije) i 9 intervjua, po 3 žene su intervjuisane u svakoj pomenutoj regiji unutar BiH.

Žene žrtve rodno zasnovanog nasilja koje su učestvovalе u polustrukturiranim intervjuima žive u gradu Sarajevu, Bijeljini, Mostaru, predgrađu Mostara i Čitluka, uzrasne su dobi u rasponu od 1977. godine do 1952. godine rođenja. Neke od ispitanica su žrtve psihičkog nasilja, dok su ostale žrtve i ekonomskog i fizičkog nasilja, koje se dešavalo u poslednjih par godina braka ili čak u nekim slučajevima tokom čitavog braka. Pri tome je važno napomenuti da su par ispitanica živjele u braku sa nasilnikom po 2 ili 5 godina, uključujući i vanbračnu zajednicu, a par ispitanica su živjele po 15, 18 ili 30 godina sa nasilnikom. Obrazovna struktura ispitanica je: visokoobrazovane, sa srednjom stručnom spremom i sa nezavršenom osnovnom školom; zaposlene povremeno, stalno u javnom, privatnom ili civilnom sektoru, a 3 žene su nezaposlene, bez socijalne pomoći. Jedna od ispitanica Romkinja, druga ima status izbjeglice. Par ispitanica ima 1 ili 2 djece, par 3 ili 4 djece, a jedna ispitanica ima 8 djece. Ukupno 9 žena koje su bile žrtve rodno zasnovanog nasilja su intervjuisane.

Na prostoru Sarajevskog i Zeničko-dobojskog kantona urađno je pet fokus grupa u kojima je učestvovalo ukupno 29 žena. Ispitanice su:

- ✓ 9 pripadnica Romske nacionalne manjine iz prigradskog dijela Sarajeva i Zenice koje ujedno pripadaju i socijalno ugroženoj kategoriji stanovništva pri čemu jedna od njih ima i status izbjeglice; žene sa invaliditetom. Sve žene pored toga što su Romkinje spadaju i u socijalno ugroženu kategoriju stanovništva i neke su članice udruženja „Romano centro“ iz Zenice. Od samog početka su u obe fokus grupe bile otvorene, opuštene i bez problema su razgovarale o partnerskom nasilju koje su preživljavale. Razgovor su iskoristile za ventiliranje pričajući o načinu života, neefikasnosti institucija, preživjelim traumama, bolestima. Navele su da je jedan od osnovnih njihovih problema neškoloVANost. U grupi je učestvovala i djevočica od 16 godina koja je preživjela silovanje. Insistirala je da učestvuje jer želi dati svoj doprinos u borbi za zaštitu žena.
- ✓ 7 bivših štićenica sigurne kuće „Medica“ Zenica pri čemu su sve, osim jedne žene koja je bila žrtva trafikinga, preživjele nasilje u porodici. Većina žena je aktivno učestvovala u razgovoru. Ni jedna od žena nije imala problem podijeliti svoje iskustvo nasilja te su i one razgovor iskoristile za lično ventiliranje pričajući svoja traumatska iskustva, žaleći se na uslove života i nepružanje adekvatne pomoći institucija, lošim uvjetima života i sl. Kod pojedinih se osjetila izrazita potreba za terapijskim razgovorom

- ✓ 7 članica grupe žena sa anksioznim paničnim poremećajem koje dolaze na grupnu terapiju u Centar za mentalno zdravlje Zenica pri čemu su sve učesnice bile žrtve porodičnog nasilja, ali su se i sve uspješno oporavile i redovno dolaze na grupu. Nedovoljno su informisane o svojim pravima i ne obraćaju se institucijama sistema za pomoć jer ne vjeruju da im mogu pomoći.
- ✓ 5 žena sa onesposobljenjem. Facilitatorkino zapažanje je da nisu otvorene da pričaju o ličnom iskustvu nasilja bez obzira što se poznaju od ranije. Čak su se prije održavanje fokus grupe izjasnile da ne žele pričati o ličnom iskustvu. Fokus njihove priče je bio na generalnom nasilju s kojim se susreću žene sa invaliditetom i jedna učesnica je razvedena i podijelila je svoju ličnu priču. Ostale su govorile o problemima porodičnog nasilja članica iz njihovih udruženja.

Većina žena, njih 25 ima djecu, dok 4 učesnice nemaju. Veći dio žena pripadaju grupi koje imaju po jedno, dvoje ili troje djece, dok jedna žena ima 6 djece, a druga 12 djece. Obrazovna struktura je različita: od nezavršene osnovne škole, sa završenom osnovnom školom, sa završenom srednjom stručnom spremom ili sa završenom višom te završenim fakultetom. Slična je šarolikost ispitanica učesnica fokus grupa i po pitanju zaposlenja, 20 ih je nezaposleno, dok su ostale zaposlene, jedna kod privatnika i jedna žena je u penziji. Dobna uzrast učesnica istraživanja iz gore pomenuta dva kantona se kreće od 16- 58 godina. Diskusija u kojima su žene iznosile svoja lična iskustva vezana za stanovanje, zapošljavanje, brigu o djeci i dostunu pravdu je trajala u prosjeku oko sat i trideset minuta. Manji broj žena nije bio spreman otvoreno govoriti o ličnim iskustvima.

Sa prostora Hercegovačko-neretvanskog kantona, ukupno 32 žene su učestvovala u 5 fokus grupa. Od toga su:

- ✓ 7 žena koje su majke djece s posebnim potrebama i njihov najveći fokus je bio na skrbi svog bolesnog djeteta i najviše su govorile iz uloge majke. Ulogu žene i supruge su svjesno zaobilazile u odgovorima, stoga nigdje jasno nisu govorile o nasilju koje doživljavaju, bez obzira na facilitatorkino iskustvo iz individualnog rada s njima koje joj daje uvid u to da su u podređenoj poziciji u bračnom odnosu kao i nedostatku suprugove podrške.
- ✓ 6 žena korisnica socijalne pomoći koje su ujedno žrtve obiteljskog, rodno zasnovanog i ekonomskog nasilja. Facilitatorkino zapažanje tokom focus grupe je da su kontaktu dosta otvorene naročito kada je u pitanju tema nasilja te da je nasilje postalo dio njihove svakodnevnice te ga one prihvaćaju i trpe kao „normalnu“ pojavu u svom životu. Iako su vrlo

slabo informisane o svojim pravima kada je u pitanju prijava nasilja, focus grupu su koristile za osobno ventiliranje govoreći o svojim traumama, bolestima, neadekvatnim životnim uvjetima, preživljavanju.

- ✓ 6 bivših korisnica sigurne kuće *Mirjam* koje su zbog svog zajedničkog iskustva bile dosta otvorene i komunikativne. Većina njih je uspjela izgraditi novi život bez nasilja i one se sada bore s drugim aktualnim životnim temama, ali kao žrtve nasilja bile su prepuštene same sebi.
- ✓ 7 žena koje su korisnice socijalne pomoći, žrtve obiteljskog fizičkog, psihičkog i ekonomskog nasilja, koje su ujedno raseljene ili izbjegle. Većina njih boluje od teških bolesti i ujedno žive u teškim ekonomskim uvjetima. Kao žrtve nasilja nisu upućene u svoja prava nego svoju situaciju prihvaćaju kao sastavni dio života i svoje svakodnevnice.
- ✓ 6 mlađih žene i djevojaka, korisnica obiteljskog savjetovališta i sigurne kuće *Mirjam* koje su bile izložene izravnom ili neizravnom nasilju od strane supruga, oca ili poslodavca. Facilitatorkino zapažanje za ovu grupu jeste njihova zrelost u odnosu na godine kao i njihova borbenost i odlučnost kada je u pitanju obiteljsko nasilje. Što se tiče svojih prava kao žrtve nasilja dosta su upućene i većina njih je u kriznim situacijama uspjela pronaći izlaz zahvaljujući informacijama s kojima su raspolagale.

Od 32 žene koje su učestvovala u fokus grupama, njih 3 nemaju djecu, dok ostale imaju pretežno po jedno, dvoje, troje ili četvero djece. Dobna uzrast ispitanica sa ovog područja je od 20 do 66 godina. 19 žena je nezaposlena, ostale su zaposlene, 2 žene su zaposlene na crno i 2 žene su u penziji. Većina ih živi u gradu 25, a znatno manji broj na selu samo 8. Obrazovna struktura je šarolika, većina učesnica je sa srednjom stručnom spremom sa višom ili visokom stručnom spremom.

Sa područja Semberije, 29 žena je učestvovalo u pet fokus grupa. Dobna uzrast ovih učesnica se kretala od 25 do 53 godine. Većina žena ima jedno, dvoje ili troje djece sa par primjera koje imaju 4 ili 5 djece. Većina ih nije zaposlena, samo 7 žena od ukupno 29 je zaposlena. Struktura fokus grupa i ispitanica iz Semberije je:

- ✓ 6 žrtava nasilja u porodici korisnice besplatne pravne pomoći u OCD Lari. Neka od facilitatorkinih zapažanja po pitanju grupe su da učesnice fokus grupe uopšte nisu imale razvijenu svijest o tome da bi im društvo možda trebalo da pomogne u situaciji u kojoj su se našle (osim jedne

ispitanice) i one vjeruju da same moraju da snose sve teškoće prilika u kojima žive i da je svako traženje pomoći unaprijed izgubljena bitka. Zanimljivo u ovoj grupi bilo je i to što je među učesnicima bio i jedan muškarac (31 god.), koji se na nagovor sestre i prijateljice obratio Lari i tražio pomoć u rješavanju problematičnog porodičnog života. Nije mnogo govorio, ali je ipak dijelio iskustva i stavove sa grupom.

- ✓ 6 žena Romkinja- Facilitatorkino zapažanje je da je grupe bila specifična, što je bilo i očekivano s obzirom na društvenu isključenost ove populacije u lokalnoj zajednici, obrazovnu strukturu, teške socijalne prilike i jak uticaj tradicije u porodici. Većina ih je potpuno neobrazovana /samo jedna je završila OŠ, dvije su „malo“ išle u školu/, na rubu egzistencije, nikada nisu bile zaposlene niti misle da bi mogle biti, gotovo svaku je tukao muž, ili i ostali članovi porodice, o čemu nerado govore. Smatraju se omraženima u sredini u kojoj žive /“Nas Cigane niko ne voli...“/. Iako prepoznaju diskriminaciju i pate za boljim životom i poštovanjem, jedinstvene su u stavu da nikada, ni po koju cijenu, ne bi prijavile muževe policiji kada ih tuku, /„ne do Bog“, „pa s njim liježem u krevet“, „bude malo nervozan pa ga prođe...“/. Sve one žive /ili su živjele/ u nasilnim /razne vrste nasilja/ zajednicama, ali nemaju iskustva o izlasku iz takve zajednice ili o pomoći institucija u takvim slučajevima jer se rijetko odlučuju da je napuste. Imaju uglavnom negativne stavove o saradnji sa centrom za socijalni rad, opštinom, NVO...
- ✓ 5 žena žrtava ekonomskog, psihičkog i/ili fizičkog nasilja u porodici. Kao najveću prepreku u rješavanju svojih problema ispitanice navode sudsku taksu koja je za njih nepremostivo velika, pa čak i za one koje su u stalnom radnom odnosu i imaju pristojna primanja. Facilitatorkina zapažanja z aovu grupu su da bi im najveća pomoć zapravo bila oslobađanje od taksu ili neke olakšice pri plaćanju; ogorčene su na sporost sudskih procesa i korumpiranost u sudovima. U ovoj fokus grupi je ukazano i na težinu ekonomskog nasilja, koje se u društvu ne prepoznaje lako.
- ✓ 5 žena žrtava porodičnog nasilja. Neka od facilitatorkinih zapažanja za ovu grupu: bila je posebno kvalitetna jer su u njoj učestvovala majka i kćerka žrtve porodičnog nasilja (muža, odnosno oca), koje su svaka iz svog ugla govorile kako su se nosile sa nasiljem, kako su izašle iz njega i kakve je to posljedice ostavilo na njih (posebno kakve je traume imala kćerka pri formiranju nove porodice). Ostvarena je najbolja komunikacija i dinamika među učesnicama i osjetila se solidarnost, međusobna podrška i ohrabivanje među učesnicama.

- ✓ 7 žena žrtava porodičnog nasilja (psihičkog ili fizičkog ili ekonomskog). Grupa koja je bila najrazličitija što se tiče problema učesnica, je iznijela dosta savjeta, podrške jedne drugoj, saosjećajnosti, otvorenost da konkretno traže šta bi im moglo pomoći, šta pruža „Lara“, šta koja druga organizacija, bile su željne informacija.

Ukupno 99 žena je učestvovalo u ovom istraživanju sprovedenog u BiH. Ove žene, osim što su žrtve rodno zasnovanog nasilja (psihičkog, ekonomskog, fizičkog, trafikinga), pripadnice su i **drugih socijalno isključenih kategorija** npr. : **majke djece s posebnim potrebama, samohrane majke, razvedene žene, korisnice porodičnog savjetovališta, izbjegle/raseljene žene i žene s teškim oboljenjima, Romkinje, nezaposlene ili su zaposlene na crno I sl. Napomena: ovdje je bitno naglasiti da ni u jednom zakonu ni FBiH kao ni u RS u socijalno isključene kategorije ne pripadaju žene i da je to zapravo naša glavna preporuka da žena žrtva nasilja bude socijalno isključena kategorija koja bi na osnovu toga mogla ostvariti svoja prava. Također, ni korisnice savjetovališta ne možemo imenovati socijalno isključenim kategorijama.**

Zapošljavanje

Položaj i stavovi nezaposlenih žena

Od ukupno 99 učesnica u ovom istraživanju, više od polovine, čak 63 žene su nezaposlene. Različiti su razlozi za to, jer kako navode neke od učesnica najčešći problemi s kojima se susreću kada je u pitanju nezaposlenost su: nedovoljna obrazovanost ili nedovoljno radnog iskustva; diskriminacija pri zapošljavanju na osnovu godina, izgleda, statusa samohrane majke, pripadnosti Romskoj populaciji, izbjegličkog statusa; nepripadnosti vladajućoj političkoj stranci; manjak podrške, sputavanje, zabrana u pronalaženju posla od strane muškog člana porodice (otac , suprug, partner). Na pitanja koliko je njihova životna situacija uticala na zaposlenje, odnosno nezaposlenje te da li je neka od ispitanica imala problem zbog porodične priče da nađe posao ili probleme na poslu, ako je već zaposlena, iskustva su različita. Neki od problema koji ih onemogućava da traže posao i da se zaposle je čuvanje djece. Većina učesnica imaju malu djecu i nemaju nikoga ko bi ih čuvao dok one treže posao ili dok rade. Vrtići su skupi i to sebi trenutno ne mogu priuštiti. Neke od ispitanica su ulaskom u brak napuštale posao na inicijativu supruga i

njegove ljubomore, a neke nisu nikad ni počinjale raditi niti su tražile posao zbog zabrana od strane supruga i time su se dovele u jednu nezavidnu podređenu poziciju, o čemu svjedoče i citati navedeni u nastavku teksta.

Jedna od ispitanica koja živi u ruralnom području Semberije (25 godina, sa srednjom stručnom spremom, žrtva nasilja u porodici, nezaposlena, majka jednog djeteta navodi primjer kako je otac sptavao u pronalaženju posla:

„Jesam, radila sam svašta, pošto nisam mogla da pronađem svoj posao, onda sam počela da radim kao kozmetičarka, bilo je iks situacija da sam ja nešto željela, a da sam bila spriječena od oca. Imala sam priliku, upoznala sam jednu kozmetičarku s kojom sam radila, a koja je imala svoj salon u Beogradu i pozvala me da dođem da me zaposli tamo što je za mene bio veliki izazov Beograd, htjela sam sebe da iskušam da li mogu da uspijem tamo, da se testiram, međutim to je bilo nemoguće zbog njega: „Ti u Beograd, nema šanse“, kaže mi...Onda sam imala situaciju kada sam završila pripravnički da sam se fino uklopila sa tim sestrama gdje sam volontirala i one su me pozvala jer se njihova prijateljica porodila, rodila blizance i trebao joj neko da joj pomogne, jer ne može sam s dvije bebe, muž na poslu i sl. Ne, on je rekao da ne dolazi u obzir kao navodno ja ću joj biti kućna pomoćnica, ribaćeš, čistiti i sl. lako sam ja željela i ako su one insistirale na tome, jer su mi sugerisale da postoji mogućnost da preko te žene dobijem posao u struci i da će mi se otvoriti neke šanse, ali nije vredilo to je za njega bilo poniženje...On me sputavao donekle da se ostvarim.“

Ispitanica iz grada u Semberiji, od 46 godina, sa završenom osnovnom školom, trenutno zaposlena, žrtva nasilja u porodici i živi odvojeno od muža, majka 3 djece navodi svoj stav o manjku podrške i sputavanju od strane partnera:

„Želje su jedno, ali ostvarenje tih želja je drugo. Ako si ti sputana, ako ti kada ti nešto fali ne smiješ otići doktoru, ne možeš otići, jer njemu ne odgovara ili ne možeš kod komšinice popiti kafu jer on loše misli o njoj...uvijek si sputan, nije to za tebe, nije ovo, filozofi su to veliki, imaju moć ubjeđivanja, nije to za tebe, ovo pa ono, jednostavno učauri te...ograniči te.“

Romkinja iz ruralnog dijela područja Sarajevskog i Zeničko- Dobojskog kantona, 57- godišnja majka jednog djeteta, nezaposlena, koja je duži vremenski period živjela u nasinom braku i čiji muž je umro kaže:

“Nije bilo priče o tome da ja radim. On je radio u željezari jedno vrijeme. Meni nije dao ni da se obučem, ni među žene da izađem. Imala sam tu u selu brata i sestru, nije mi dao ni do njih da odem. Neka ljubomora je bila. Vidite, ovo mi je uradio na licu (pokazuje na istetovirano slovo na obrazu) Tukao me je, vezao me u kući. Takav sam život imala, on mene kad bi istukao odmah bi u bolnici završila. Dođe policija i socijalni radnik. Ja sam u Kruščici (selo pored Viteza, srednja Bosna) živjela sa tim mužem svojim. Tako da me uvijek opština i SUP spašavali. Ja odem kod svojih. Njega odvedu, istuku ga i onda ga puste. Kad ga puste, on direktno dođe po mene. Uđe u kuću kod mojih, zgrabi me i vuče tako kroz čitavo selo i opet u kuću. Znala je cijela policijska stanica da opkoli kuću dok mene izvuku.”

Druga Romkinja, majka troje djece, nezaposlena, 55 godina, koja je duži vremenski period živjela u nasinom braku i čiji muž je umro, takođe iz ruralnog dijela područja Sarajevskog i Zeničko- Dobojskog kantona, dijeli iskustvo o tome kako je muž tretirao:

“Tjerao me da po kontejnerima skupljam robu. Ponižavao me na sve načine. Izloži robu, prodaji, šverc. Pa su me komšinice više i upoznale, onda bi one pokupile robu koja im ne treba i meni dale, ja bi to prodala. To je meni ušlo u krv i ja sam se znala snalaziti, i danas se tako snalazim.”

Slična su iskustva i žena iz Mostara i okoline. 48-godišnja žrtva psihičkog i ekonomskog nasilja od strane ljubomornog muža, bivša korisnica sigurne kuće, razvedena, prognanica, majka jednog djeteta, sa završenom srednjom stručnom spremom, dijeli svoje iskustvo o tome kako nije imala podršku od strane muža za pronalaženje posla:

“...on je bio najsretniji kad sam ja u kući, da ne izlazim da nikoga ne vidim niti mene ko da vidi, da mi stavi i feredžu. To je bolest.”

Majka jednog djeteta, sa završenom osnovnom školom, nezaposlena, iz područja Sarajevskog i Zeničko- Dobojskog kantona, osoba koja ima anksiozni poremećaj, čiji je muž umro je podijelila svoje iskustvo o tome zašto je nezaposlena:

„Moj muž dok je bio živ nikad mi nije dao da radim. Kad je umro ja sam se morala snalaziti i raditi. Radila sam kod privatnika. Imala sam problema, kad vide da ti treba i da moraš raditi počne te ucjenjivati i snižavati platu. Ponižavao me gazda, vrijeđao me. Nekad je bolje biti i gladan nego svašta trpiti.”

Mlađa 29-godišnja žena korisnica socijalne pomoći i raseljena osoba, iz Mostara koja je nezaposlena, majka 2 djece i koja je doživjela fizičko i psihičko nasilje od strane ljubomornog muža, iznosi svoje iskustvo u vezi posla i partnerovog odnosa prema tome:

„Ja sam imala problema s njim, ja sam predavala i za rastavu tukao me, dosta je ljubomoran, za mene je to u njega problem odgoja, sad ne znam. Ja kad sam vidjela da trebam potrebu za liječnikom, on hoće konzumirati i alkohol, ali je veliki radnik hoće raditi. Sad se desilo prije 15 dana je ostao bez posla i čovjek mu je ostao 2000 dužan, on je rekao da mu ih neće dati nikad. Radila sam u pekari to je bilo o.k., ali kafić na to je već ljubomoran...U kući sam po 24 sata s djecom i pogotovo sad kad je on bez posla, kriv je on meni, kriva sam ja njemu, djeca traže, nemaš, i među nama se svašta dešava, kad se radi opet je nekako drugačije.”

Kada je riječ o majkama djece s posebnim potrebama, najčešće su prekidale radni odnos zbog djece i time sebe dovele u poziciju ekonomske zavisnosti od supruga. Te ispitanice su navele socijalnu izolaciju i otuđenost od prijatelja i društva kao jednu specifičnu i tešku situaciju u svom životu te maksimalnu posvećenost bolesnom djetetu. Istovremeno njihovi muževi najčešće rade, drže se po strani, imaju svoj društveni život nezavisno o njima što dodatno doprinosi socijalnoj isključenosti kod tih žena. Pa tako 36-godišnja majka 2 djece pri čemu je jedno dijete s posebnim potrebama, nezaposlena iz Hercegovačko Neretvanskog kantona, koja doživljava ekonomsko nasilje i socijalnu izolaciju, radni odnos prekida zbog čuvanja djeteta. Ona iznosi svoje iskustvo:

„Kad imate dijete s posebnim potrebama skoro pa da niste dobro došli, kad jednom odete i vide sve, drugi put vas i ne zovu...Teško, jer kad se čovjek nauči raditi od svoje 17. godine, i kad jednom stanete u životu s nečim i kad vam se prekine ritam i kad se zatvorite u 4 zida. “

Majka 4 djece, takođe iz Hercegovačko Neretvanskog kantona, od kojih je jedno dijete sa posebnim potrebama, koja ima 46 godina i doživljava povremeno fizičko i psihičko nasilje u vidu ljubomore od strane svog muža, objašnjava zašto je nezaposlena:

„Pošto je moj sin s posebnim potrebama prvo dijete, onda je došlo drugo dijete nakon godinu i nešto, pa je onda rat došao... Nisam se u tome baš uspjela snaći. Na birou su mi rekli da mi ono posao nikad neće naći i nisam se nikad ni raspitivala.“

Majka 2 djece od kojih je jedno dijete s posebnim potrebama, prognanica, s osjećajem socijalne izolacije i nepodržavanja od strane sredine, iz ruralnog dijela Mostara, koja ima 34 godina i koja je nezaposlena, iznosi svoj stav zašto nikada nije ni mogla da se zaposli, usljed brige o sinu:

„Ja se tako ponašam u selu, ma ne selu - selendri, prije rata sam živjela u Zenici, ja sam gradsko dijete. Ja sam se udala u ratu sa 17 godina i rodila prvo dijete, nikad nisam tražila posao, niti sam se htjela zaposliti a ni muž mi nije dao, jer sin mi je s posebnim potrebama tako da imam obvezu oko njega, i danas ne tražim posao, jer iskreno ja imam problem ne mogu da vjerujem da će netko mom sinu pružiti ono isto kad sam i ja tu s njim! E to je moj problem, ja ga mogu kćerki ostaviti ali ni suprugu ne vjerujem, grubo je rečeno. Jer on koristi 4 vrste tableta, muž mi dođe subotom i ponedjeljak već ode, dok ja njemu objasnim koja tableta nemam živaca da mu objašnjavam, ja odem i dam sinu, ja mislim da sam najsavršenija osoba za svog sina i to priznam i to je ono, ja ga nikad nikome nisam ostavljala, imam susjedu koja mi je ko majka, ali međutim ona je htjela čuvati sina, on bi prespavao kod nje, ali sad moj sin ima erozivni gastritis, povraća krv i svako se prepadne i ta mi je susjeda tako isto rekla da više ne bi pazila mog sina.“

Postoje iskustva da su majke bile prinuđene da napuste posao nakon rođenja djeteta sa posebnom potrebama. 51-godišnja majka troje djece, od kojih je jedno dijete sa posebnim potrebama, koja ima status prognanice, iz Hercegovačko Neretvanskog kantona, trenutno nezaposlena i žrtva je ekonomskog nasilja pri čemu suprug raspolaže novcem od početka braka, iznosi svoje iskustvo zašto je napustila posao.

„Ja sam radila 2 godine u trgovini, i tad mi se rodio sin takav kakav je, sad kad bi mi neko ponudio posao, niti ga tražim, ko bi mene zaposlio kad bi ja voljela raditi od 10 do 14, ko bi mene zaposlio tako, niti pokušavam tražiti.“

S druge strane, rijetki su slučajevi da su se neke žene izjasnile da je nezaposlenost njihov sopstveni izbor. Tako imamo primjer 34-godišnje majke dvoje djece, jedno dijete je s posebnim potrebama, nezaposlena je, iz ruralnog dijela Hercegovačko Neretvanskog kantona, prognanica koja osjeća socijalna izolovanost,

nepodržavanje sredine, sukob mentaliteta od doseljenja sa 17 godina, ali smatra da je nezaposlenost njen izbor. Ona tvrdi:

„To je moj izbor! Nisam se nikad suviše osjećala. Samo imam problem što nikom ne vjerujem oko brige sina. Tako kad dođe iz vrtića on kaže vidi što mi je teta ružno stavila pelenu. A muž krene negdje kaže on će ga ponijeti, a ja nikad ne dam! I on je sad naučio da ga ja nosim i sad neće više da ga iko nosi, meni posao nimalo ne fali, ja se sa sinom ustajem u 7 on tad ide, i dolazi u 16 nazad, kćerka odlazi ujutro u 6 i 20 i dođe oko 14 i 30 i ja to cijelo vrijeme imam za sebe, ja radim što hoću. Ja uživam praviti što oni hoće, uživam čistiti po kući. Meni je to zadovoljstvo, odvrnem muziku i čistim po kući.“

Dio ispitanica su imale probleme da nađu posao zbog svog statusa samohrane majke, pa tako jedna od ispitanica koja živi u Bijeljini, ima 34 godina sa završenom srednjom stručnom spremom, nezaposlena, majka jednog djeteta, žrtva porodičnog nasilja je napomenula:

„To eto gdje god dođeš na razgovor, imaš dijete ko će ti ga čuvati, nećeš moći izlazićeš sa posla i to je to. To je jedan veliki problem za nas, da nam daju neke popuste za vrtiće ili slično, nego nemamo mi nikakva prava. Ja plaćam vrtić kao i svi ostali.“

Više primjera je kada su ispitanice bile diskriminisane pri zapošljavanju zbog svojih godina:

53-godišnja majka troje djece, iz grada u Semberiji, nezaposlena i žrtva ekonomskog nasilja 21 godinu, planira razvod, kaže:

„Mene neće niko zbog godina, kažu da imam 25 godina primili bi me...“

Majka dvoje djece, koja ima 66 godina, nezaposlena iz Hercegovačko Neretvanskog kantona, bivša korisnica sigurne kuće, razvedena, koja je doživjela fizičko i psihičko nasilje od strane bivšeg muža iznosi svoje iskustvo kako je diskriminisana pri traženju posla zbog godina:

„Ja sam radila do rata, rat me je našao na poslu u jednom preduzeću sam radila u računovodstvu poslije kao socijalna radnica i ostala sam bez posla i bez kuće i bez svega. Sa kesicama smo pobjegli imala sam malu unučicu od 3 mjeseca ona nas je možda i sve spasila možda bismo svi pobijeni bili te 92. na početku rata. I ostala sam bez posla. Moja firma je propala, sad sa 46 godina mene neće niko uzeti, ko će me, tražila sam da poslije radim i onda sam volontirala, prisiljena sam bila da tražim mirovinu i nekako zahvaljujući prijateljima nekim doktorima dobila

sam tu invalidsku mirovinu koja je bila 60 maraka; to je bila 96.-7. godina jer sam bila od 92. bez ikakvih primanja, mislim strašno ja sam postala kostur živi sa 70 kila na 57 kila sam došla, to je užasno bilo, sin bio na ratištu.”

Imamo i primjere diskriminacije žena pri zapošljavanju koje su Romkinje upravo zbog tog statusa. Većina intervjuisanih Romkinja nisu zaposlene. 31-godišnja Romkinja, bez obrazovanja, nezaposlena, majka dvoje djece, iz Bijeljine, udovica, pri čemu je i samohrana majka, žrtva nasilja te pripadnica manjine, kaže:

„Svi oni koji otvaraju firme, prvo zaposle svoje prijatelje, rođake...pa onda za nas nema posla...”

Druga Romkinja iz Bijeljine, majka dvoje djece, koja ima 40 godina, sa nezavršenom osnovnom školom, nezaposlena, udovica, samohrana majka i pripadnica manjine, tvrdi:

„Ko će nas Rome da zaposli, pa nas niko ne voli, pa mi kada idemo gradom da kupimo sebi stvari, kažu:”Uf Ciganka...”. Niko nas ne voli, nas Rome gledaju „Joj kaže, evo Ciganke...”

Kada je riječ o ženama sa onesposobljenjem, većina ispitanica koje su učestvovala u ovom istraživanju su se zaposlene, a jedna je penzionisana, ali na pitanje da li su imale problema oko traženja posla odgovorile su da u društvu prevladava otpor i nepovjerenje prema osobama sa invaliditetom i da firme, ustanove ne adaptiraju prostor za osobe sa invaliditetom. To možemo da vidimo iz sledećih primjera:

56-godišnja žena sa onesposobljenjem, iz Sarajevskog i ZE-DO kantona koja je zaposlena, sa završenim fakultetom tvrdi:

„Ovo poratno društvo ima potpuno druge kriterije. Ljudi imaju otpor i nemaju povjerenje u rad invalida. Ja ne poznajem ni jednu slijepu osobu u Sarajevu koja se zaposlila u otvorenom sistemu gdje rade zdrave osobe, izuzev jedne slabovidne osobe koja se zaposlila u centrali u bolnici. Prije rata je u Sarajevu bilo zaposleno nekih 250 slijepih osoba, od toga je bilo sigurno 150 žena. Vrlo malo ih je radilo u invalidskim organizacijama...O ovom problemu država mora voditi računa i to temeljito i mora se mijenjati svijest ljudi. Imali smo jednu situaciju poslije rata kada se socijalni rad pozabavio invalidima. Tražili su osobu koja bi bila koordinator između invalida i socijalnog rada. Bilo je prirodno da to bude osoba koja ima invaliditet, jer je ta osoba više uključena u problematiku, bolje razumije problem i na kraju ima više senzibiliteta. Predložili smo kolegu koji je visoko slabovidan i koji je visoko obrazovan, rekli su da ta osoba treba puno čitati. Onda smo

predložili koleginicu iz Saveza paraplegičara, rekli su da ta osoba treba puno hodati. Onda smo predložili koleginicu iz Saveza gluhih, ona može i hodati i čitati. Poslije toga ta osoba s nama dugo nije kontaktirala.”

Druga žena sa onesposobljenjem, majka jednog djeteta, iz Sarajevskog i ZE-DO kantona, koja se nije izjasnila o tome da li i koliko dugo trpi nasilje, visokoobrazovana, iznosi svoje mišljenje o zaposlenosti žena sa invaliditetom i onih koje doživljavaju nasilje:

„Firme obično podstiču penzionisanja, ne odlučuju se adaptirati poslovni prostor kako bi osoba poslije oboljenja mogla ostati na svom poslu... Ja moram reći da su žene invalidkinje jako zatvorene i da jako teško priznaju da doživljavaju nasilje. Ima onih koje i ne prepoznaju da žive u nasilnim vezama. npr. Kad kaže da muž sve za nju obavlja, te žene su pametne, sposobne i na poslu samostalno funkcionišu. Kada dođu kući to je sasvim druga priča. On obavlja poslove koje ona može. npr. ta vrsta nasilja uopšte nije prepoznata kao nasilje.”

Ona takođe navodi svoj stav šta za nju znači nasilje:

„Mi, osobe sa onesposobljenjima, nasiljem smatramo i nepružanje pomoći, indiferentnost. Ako se meni izlazi vani a mom mužu mrsko da mi pomogne da izađem, i to je nasilje. Dođe i meni kad se naljutim da krhnem vratima i odem, ali ja to ne mogu.”

Podrška pri zapošljavanju, na poslu i od strane Biroa za zapošljavanje

Kada je riječ o tome koja vrsta podrške, pri zapošljavanju, je potrebna ženama koje su trpile ili još uvijek trpe nasilje, većina ispitanica smatra da treba da imaju prioritet pri zaposlenju, odnosno da budu neka vrsta posebne kategorije bilo kao žrtve nasilja i/ili samohrane majke, da mogu lakše da pristupe poslu, da poslodavci budu tolerantni prema takvim kategorijama ili da su im prioritet pri zapošljavanju. Za njih bi zaposlenje značilo osamostaljivanje, i pomoglo bi im da izađu iz začaranog kruga nasilja. Kada bi imale siguran posao ili kada bi imale priliku da se zaposle i ostvaruju dobit većina žena bi se lakše odlučila da izađe iz nasilne veze. Ovim ženama zaposlenje, pored finansijske dobiti, je potrebno kako bi povratile samopouzdanje, samopoštovanje i samostalnost te povratile kontrolu nad svojim

životom. Smatraju da bi trebale imati prednost i pri zapošljavanju u državnim institucijama. O tome svjedoče citati navedeni ispod:

34-godišnja majka jednog djeteta, iz Bijeljine sa završenom SSS, žrtva nasilja u porodici, nezaposlena objašnjava kojiko bi njoj značilo zaposlenje:

„Bilo bi lakše, kako ne bi bilo lakše, mada i sama ne znam, svi ovi problemi svih nas su vezani za novac, a oni koji rade i njihov je problem isti, samo je puno lakši nego naš i mi koji nemamo novca ne možemo nigdje ništa. Kolika - tolika primanja da su, lakše je puno, a ovako kad nemaš ništa, teško je.”

Iz istog grada, 40-godišnja majka jednog djeteta, takođe nezaposlena i žrtva nasilja u primarnoj porodici, živi u braku, kćerka žrtva socijalne nebrige, iznosi svoje iskustvo o nezaposlenosti:

„Deset godina se uporno žalim Centru za nasilje ali svi su gluvi, nije mi jasno kome se uopšte više obratiti.....Da poslodavac malo ima više sluha, obzira prema tim radnicima, da bi ih u nekim stvarima razumio...”

Iz Semberije, 43-godišnja majka jednog djeteta, nezaposlena sa SSS, žrtva nasilja u porodici, 19 godina u braku, razvod u toku, iznosi svoj stav o tome kakav tretman trebaju imati žene žrtve nasilja ili/i samohrane majke pri zapošljavanju:

„Nešto na princip kao porodicama poginulih boraca ili invalida rata da imaju prednost u traženju posla, da se stave u tu kategoriju...prioriteti za djecu u školovanju, zaposlenju i sl.”

Iz istog geografskog područja kao i prethodne ispitanice, 29-godišnja majka jednog djeteta, koja je zaposlena sa visokom stručnom spremom, žrtva psihičkog nasilja, u postupku razvoda, navodi svoj stav šta država može uraditi:

„Eto i sama država može da pomogne i odradi to sa Zavodom, kao što je bilo na primer da mora određeni broj radnika sa biroa da se primi.”

37-godišnja ispitanica, majka troje djece, iz Bijeljine, sa završenom SSS i zaposlena, žrtva nasilja u porodici, navodi šta znači za takve žene imati posao:

„Pa bilo kakav posao, to je jedna vrsta pomoći, ok ne možeš mi sad dati stan ali daj mi posao, jednostavno natjerajte firme da prime ako im već trebaju radnici, znači tražiš, raspisao si konkurs i vidi pazi sad selekcija ona ružna, ona debela.”

47-godišnja majka troje djece, iz prigradskog naselja Zenice, nezaposlena sa završena 4 razreda osnovne škole, žrtva porodičnog nasilja i koja je još u nasilnom braku, iznosi svoje mišljenje oko toga koliko bi joj značilo da se zaposli:

“Meni bi pomoglo da radim i da se malo izvučem iz tog nasilja. Ja sam stalno u tom teškom nasilju i dobro bi mi došlo da radim da se malo izolujem iz tog nasilja. Meni nije problem raditi. Ja bi radila bilo šta samo da izađem iz tog nasilja i da se malo opustim.”

Majka dvoje djece sa područja Zeničko Dobojskog kantona, koja ima 38 godina, zaposlena, i osoba je sa onesposobljenjem te duži niz godina živjela u nasilnom braku iznosi svoj stav koja vrsta podrške je potrebna ženama žrtvama nasilja:

„Jedino prednost pri zapošljavanju. S tim se podiže samopouzdanje i sigurnost. Dobro bi došla i psihološka pomoć da ona prihvati taj problem.”

Iz istog područja, 58-godišnja majka jednog djeteta, sa završenom višom školom, zaposlena, takođe osoba sa onesposobljenjem, iznosi svoj stav:

„Trebala bi nam podrška države, ali od toga nema ništa. Zato bi se trebali obratiti nekoj organizaciji koja ima osposobljen kadar, da u partnerstvu s njom počnemo okupljati naše žene i polako otvarati temu nasilja. Zato sam ja i rekla da bi ovaj današnji sastanak mogao da bude poticaj da počnemo raditi na ovom problemu.”

33-godišnja, majka dvoje djece, sa SSS, nezaposlena, iz okoline Zenice, žrtva porodičnog nasilja i razvedena, koj je bila je 14 godina u nasilnom braku iznosi svoj stav o potrebnoj vrsti podrške pri zapošljavanju:

„Ja mislim da bi, ako je žena zabilježena u centru za socijalni rad kao žrtva porodičnog nasilja od muža ili bilo koga drugog, takve žene trebale imati prioritet kod zapošljavanja na siguran posao, državni. Da je osigurana i da ima sigurnu platu kako bi izdržavala sebe i svoju djecu. Ako je žena zdrava, normalna i ako je pobjegla od nasilnika treba joj se osigurati da ide naprijed, a ne da

tone još više. Da nema brigu kako će zbrinuti djecu i školovati ih. Ja mislim da bi takve žene trebale imati prioritet u državnim firmama. Ako treba da čiste, nek čiste. Bitno je da je osigurana i da je plata redovna.”

37-godišnja majka dvoje djece sa posebnim potrebama, iz Mostara, zaposlena i žrtva psihičkog i povremenog fizičkog nasilje u izvanbračnoj vezi od strane supruga, iznosi svoje mišljenje koliko njoj znači to što je zaposlena:

„Teško, najlakše mi je kad sam bila na poslu kad s ljudima komuniciram da se malo ispraznim, a kad dođem kući i razmišljam o problemu bude mi teško.....Ja kažem - da nisam radila ja bi skrenula sigurno, jer bar sam izašla iz kuće i jednostavno sam se morala isključiti iz svih svojih problema.”

Čak i žene koje se odluče zaposliti ili kada napuste nasilnika i potraže posao susreću se sa problemom neimanja radnog iskustva. Količina radnog iskustva koje učesnice imaju povezana je sa porodičnim nasiljem i neobrazovanosti. Većina poslodavaca traži ranije radno iskustvo. Pomoć koja im je potrebna kako bi riješile problem zapošljavanja je u prvom redu prednost kod zapošljavanja u državnim institucijama. Ovi poslovi su trenutno najsigurniji i redovna su primanja. Sljedeće što su navodile je prekvalifikacija, osposobljavanje da obavljaju određene zanate i doškolvavanje.

Za one koje su bile zaposlene i istovremeno bile izložene nasilju najveći problem im je bio kako sakriti tu cijelu situaciju pred kolegama s posla prvenstveno zbog stida. Istovremeno one koje su imale podršku od svojih kolega prije su se odlučile potražiti pomoć kako bi izašle iz nasilne veze. Iz ovoga vidimo koliko znači zaposlenim ženama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja ako imaju podršku od kolega/ica na poslu. O tome svjedoče navedeni citati:

34-godišnja majka jednog djeteta iz Bijeljine, žrtva nasilja u porodici, nezaposlena sa SSS, navodi svoje iskustvo kakvu podršku je imala dok je radila a kako je to danas:

“Što se mene tiče u toj firmi jesu imali za mene razumijevanja. Pošto ja već šest godina živim sama sa mamom, samo što nisam bila razvedena, što on nije htio platiti razvod, tu sam imala razumjevanja ali je to sve propalo. A sad nailazim na nerazumjevanje, nemaš osamnaest godina, ko će ti čuvati dijete, mi imamo mlađih i tako da ja čistim stanove i to je to, stvarno mi je posao

neophodan al ja ne znam gdje da se obratim za taj posao, borim se eto tako kako znam i umijem.”

37-godišnja, majka troje djece, zaposlena iz Semberije, žrtva nasilja u porodici, iznosi svoje iskustvo koliko joj znači podrška koju ima na poslu:

„Delta Maxi tu radim, nisu uopšte pravili neki problem da bi on sad dolazio pa pravio, „kaže mi imamo obezbjeđenje on na kraju krajeva i ne smije to da radi, ali ako bude mi ćemo stati iza tebe i neće biti nikakvih problema. Znači nisu me ucjenjivali tipa sad on će dolaziti, ne znam, ponašati se ovako onako.”

Koliko joj je značila podrška od strane kolega/ica na poslu navodi i 29-godišnja majka jednog djeteta, iz Bijeljine, žrtva psihičkog nasilja, u postupku razvoda, zaposlena sa VSS.

„Kad se desio problem sa djetetom tad je to mnogo uticalo na moje radne obaveze, šefovi i direktori su primijetili da se nešto dešava da to nisam ja, ali po obavljenim razgovorima gdje sam morala sve da prođem procedure na žalost, ovaj razumjeli su me, čak su mi pomogli, ponudili pomoć. Jer ja radim jako dugo u toj firmi i ponudili su mi pomoć ako mi bude trebalo finansija da mi daju, pa da ja to od plate vratim, mislim naravno neće to meni niko da da u nepovrat, ali je velika stvar kad se neko tako ponudi u onom momentu kad ti treba nešto da se plati pa nije bitno vratiću, znači to mnogo znači. Što se tiče kolega naišla sam na veliko razumijevanje i kad smo bili u bolnici i ovako, znači mnogo veliko razumjevanje od kolega sa posla. Sa mnom u kancelariji deset ljudi sjedi, bili su upoznati i nije se to moglo sakriti.”

45-godišnja majka 4 djece, bivša korisnica sigurne kuće, raseljena, iz Mostara, koja je pretrpila fizičko i psihičko nasilje od strane muža, i koja je zaposlena, dijeli svoje iskustvo koliko joj je značila podrška od strane kolega/ica na poslu:

„Jesu, ma ima kad su meni moje kolegice uletite, ali sam ja to njima sve vratila i ja šefu kažem uvijek kad mi trebaju dani i uzmem od godišnjeg. Sad da sam nešto puno koristila kao izlasci i nadoradivanje nisam, znala sam da se ne bi baš blagonaklono gledalo, tako da sam ostala, čini mi se. Možda sam malo više koristila nego žene što imaju muževe, ali to je bio vrlo mali postotak, recimo 3% na 100%, ja sam svoje rješavala koliko god je moguće više.”

Iz istog geografskog područja, 48-godišnja bivša korisnica sigurne kuće, razvedena, invalidkinja, zaposlena i koja je bila žrtva fizičkog i psihičkog zlostavljanja od strane bivšeg muža alkoholičara, takođe dijeli svoje iskustvo po istom pitanju:

„Tu ljudsku podršku kao priču imam, ma ne želite vi nekoga opterećujete da im pričate priče, meni je dosta moje traume ne želim nekoga tamo uvoditi u traumu samim tim što vas sluša on sebe uvodi u stres, u traumu a to nitko ne želi. Jednostavno, kažem vam, i Bog da snagu, to se nosi.”

Majka dvoje djece od kojih je 1 dijete s posebnim potrebama, iz Mostara, 40-godišnjakinja, zaposlena i žrtva fizičkog i psihičkog nasilje u izvanbračnoj vezi od strane supruga, navodi svoj primjer pozitivnog iskustva podrške na poslu:

„Ja sam imala posao kad sam rodila sina, cijelu moju situaciju su znale moje radne kolege i što se tiče posla svi me razumiju. Ja znam da bi dosta roditelja radilo samo 4 sata. Ja imam finu ekipu, imam puno godišnjeg odmora jer radim u državnoj instituciji. Kad je išao na preglede, dobivala sam bolovanje. Moj šef i ekipa imaju veliko razumijevanje i poznaju mog sina, i kad kažem da je nešto loše sami mi kažu da idem kući, i pišu mi uvijek radne sate iako nisam tu, znači izlaze mi ususret. Sin mi je sad bolje i ne koristim toliko to, ali kad je bio manji više sam bila po bolnicama nego kod kuće, i veliko im hvala, jer sam imala sreće da sa mnom rade prekrasni ljudi, što je rijetkost. A znam da nekome i smeta to, ali ja na to ne mogu uticati, jer su meni šefovi tako rekli.”

Ima i učesnica koje su navodile da ih je nasilje koje su trpile ometalo u njihovom radu jer im je opadala koncentracija i nisu bile dovoljno efikasne u svom radu. Postoje negativni primjeri kada nadređeni nisu imali razumijevanja za majke djece s posebnim potrebama.

Određeni, manji broj ispitanica obavlja različite poslove po drugim domaćinstvima ili preprodaju garderobu i na taj način zarađuje. Ovi poslovi su povremeni i slabo plaćeni te ne pružaju sigurnost. Ove žene nisu konkurentne na tržištu rada i obavljaju manje plaćene poslove. Zapošljavaju se kod privatnika koji ih ne prijavljuju i ne plaćaju im socijalno i zdravstveno osiguranje.

Pri zapošljavanju, najčešće su se ispitanice obraćale za pomoć Birou za zapošljavanje. Skoro sve učesnice su prijavljene na Biro za zapošljavanje, neke se redovno se prijavljuju, a neke više nisu na Birou. Malo ih

je koje dobijaju ponudu za zapošljavanje na duži period, a slično je i sa ponudama za povremenim i sezonskim poslovima preko Biroa. Ako se i desi da im Biro ponudi neki posao npr. dvije ispitanice koje su dobile ponudu da rade u hotelu na Vlašiću, što je podrazumjevalo stalno odsustvo od kuće. Obe su odbile ovaj posao zbog djece. Skoro niti jedna ispitanica nije upoznata sa tim da žrtve nasilja bilo kojeg imaju određena prava i da bi trebale ostvariti ta prava. Što se tiče Zavoda za zapošljavanje, pomoć u prekvalifikacijama i poticaju za nezaposlene žene koje je Zavod organizirao s vremena na vrijeme ispostavilo se da je samo njih nekoliko bilo upoznato s tim informacijama, ostale su informisane prilikom diskusija unutar fokus grupa i intervjuja.

Ispitanica iz ruralnog područja Zenice, majka dvoje djece, sa 33 godine, žrtva porodičnog nasilja, razvedena koja je bila 14 godina u nasilnom braku, iznosi svoje iskustvo kada je u pitanju Biro za zapošljavanje:

„Ja sam prijavljena na biro. Meni su nudili posao da radim na Vlašiću, u hotelu. Kako ću ja raditi na Vlašiću kad imam dvoje djece?!”

34-godišnja, majka jednog djeteta, nezaposlena sa završenom SSS, iz Bijeljine, 6 godina žrtva nasilja u porodici, navodi svoje iskustvo da li je prijavljena na Biro:

„Ma jesam i rekli su da će izaći u susret ako bude moglo, rekla sam da mi baš treba posao i eto to je to, ali nema ništa od toga, to je ono što se ja snađem, znači imam par kuća koje čistim i eto tako, u letu sve, dnevnicu ovo – ono, a nemam ništa stalno.”

24-godišnja majka 3 djece, nezaposlena, iz Mostara, korisnica socijalne pomoći, raseljena, žrtva fizičkog i psihičkog nasilje od strane duševno oboljelog muža, navodi svoje iskustvo:

„Ne znam ali sam čula za doškolovanje, išla sam neki dan, bio je taj projekat i rekli su mi da će opet biti...Išla sam ja na kurseve kompjutera i to sam sve prošla. Tako pokušavam saznati ima li posao. I sad je teško naći. I s obzirom da imam 3 male djece tako da mi je i to...Ja sam se obraćala ministarstvima i svima i niko ništa ne obećava, prošle godine sam davala u ministarstvo socijalno i dobila sam odbijenicu i u Socijalnom nemam ni tamo pravo jer sam u postupku razvoda samo tu u SOS-u, tu i oblačim djecu.”

Majka dvoje djece, nezaposlena sa SSS, iz ruralnog područja Mostara, 36 godina ima, i korisnica je socijalne pomoći, teško bolesna, te žrtva fizičkog i psihičkog nasilja od strane muža, na pitanje da li su je ikada zvali iz Biroa, odgovara:

„Nisu nikad. Ja sam radila kad je se radila pravoslavna crkva kod privatnika i radila sam ko poslovođa, vodila evidenciju, kupovala doručak, pisala satnice i to, vodila sam građevinski dnevnik i radila sam 5-6 mjeseci i kad se to završilo otišla sam. Sad sam tamo radila i očistila bih kuću i kad sam obolila ništa ne smijem raditi 5 godina jer se toliko liječi i kad se izliječi vidje'ću. Rekli su mi da moram strogo sunce izbjegavati tako da se dobro čuvam i danas kad pođem doktoru moram se maketi. Imam 2 djece, isto muž mi je psihički otiš'o u ratu i on ne radi ima 213 maraka primanja od boraca i eto živimo i ako nešto dodatno nešto zaradi to je sve.”

60-godišnja majka 3 djece, penzionisana, iz ruralnog područja Mostara, bivša korisnica sigurne kuće, udovica, žrtva fizičkog i psihičkog nasilja od strane psihički oboljelog sina, iznosi svoje iskustvo o tome koliko je koristila poticaje od Zavoda:

„Išla sam na seminar i o tom su pričali ali nikad se to nije ostvarilo nije bilo ništa, ništa konkretno, bio je neki projekt dolazili su neki profesori s pravnog fakulteta, pravo tumačili, ali od tih prava ništa.”

27-godišnja majka 2 djece, bez škole, nezaposlena, iz prigradskog naselja Sarajeva, Romkinja i izbjeglica, rastavljena, navodi svoj primjer kako više nije na Birou:

“Ja nemam pravo preko Biroa, nisam na Birou. Skinuli su me. Nemam pojma zbog čega. Dobila sam neki papir da nemam više pravo. Skinuli su me sa Biroa i nisam više zdravstveno osigurana. Djeca mi isto tako više nemaju osiguranje. Išla sam da mi bar djecu osiguraju a za mene manje, više. Ja trpim bol dok mogu. Redovno sam se javljala, pet dana prije isteka roka sam išla. Samo sam jedan dan dobila taj papir da nemam više pravo.”

Romkinja iz Sarajeva, 49 godina, sa završenom OŠ, majka dvoje djece, radi kod privatnika, nije osigurana, još je u nasilnom braku, navodi svoje iskustvo o istom pitanju:

„Ja sam od '79, čim sam školu završila, pošla raditi u ugostiteljstvu, kafe kuharica i čistačica. To je sve bilo sezonski. Od prvog dana se ja redovno javljam na Biro i nemam nikakvih problema, imam zdravstveno osiguranje.”

Takođe Romkinja od 50 godina, iz prigradskog naselja okoline Sarajeva, majka dvanaestero djece, nezaposlena, dugi niz godina tpi nasilje i još je u nasilnom braku, navodi svoje iskustvo:

„Ja sam bila na Birou i skinuli su me, bio mi je mali bolestan. (Zbog bolesti sina nije bila u mogućnosti redovno da se javlja na Biro) Nikad mi nisu ponudili posao. Ja sam htjela ostaviti muža jer od njega nemam koristi nikakve. Što zaradi mi nemamo od toga ništa. Ono što zaradimo mi, to je sve. Dva sina starija što žive samnom mi pomažu koliko mogu. Momci su, treba i njima da izađu.”

55-godišnjakinja sa završenom srednjom školom je zaposlena, radi kao daktilografkinja. Dugogodišnja je žrtva nasilja u porodici. U braku je bila 30 godina i cijelo vrijeme je trpila različite vrste nasilja. Ima dva sina, jedan živi i radi u Australiji a drugi SAD-u. Sinovi rijetko dolaze ali su redovno u kontaktu. Sinovi je pomažu finansiski. Ima 35 godina radnog staža i nije bila zadovoljna odnosom nadređenih u situacijama kada joj je muž pravio probleme. Kada je zbog nasilja bila dekoncentrisana na poslu ili kada bi uzimala bolovanje prijetili su joj otkazom ili premještanjem na manje plaćeno radno mjesto. Najviše je pogađa osuda kolega na poslu zbog toga što se odlučila na rastavu. Smatra da bi se po svim organizacijama trebale organizovati edukacije o posljedicama koje nasilje ostavlja na žrtvu i kako pružiti pomoć i podršku ženama koje se nađu u toj situaciji.

Primjer Romkinje, 59-godišnje, koja nije završila školu i ima dva braka iza sebe. Prvi muž je poginuo u ratu. Iz tog braka ima troje djece, dva sina i kćerku. Brak je bio dobar, nije bilo prisutno nasilje. Nije zdravstveno osigurana. Jedino primanje koje ima je dječiji doplatok koji unuka prima od centra za socijalni rad. Kada se vratila i prijavila u nadležne institucije dobila je zdravstvenu knjižicu, koja je vrijedila tri mjeseca, kako bi prikupila potrebnu medicinsku dokumentaciju za komisiju koja vrši procjenu radne sposobnost. Komisija je dala mišljenje da je sposobna za rad pa je centar za socijalni rad na osnovu te procjene odbio njen zahtjev za primanjem socijalne pomoći. Rasmino zdravlje je narušeno i po mišljenju psihologa ona nije sposobna za rad. Kada se pored nalaza koje ima uzmu u obzir njene godine i to da je nepismena ova žena nije u mogućnosti pronaći zaposlenje. Obračala se za pomoć svim državnim institucijama od kojih nije dobila nikakvu pomoć. Zbog materijalne situacije u kojoj se nalazi nije dobila ni stan koji se po Akcionom planu za zbrinjavanje Roma dodjeljuju ovoj populaciji. U traženju pomoći je došla i do načelnika grada koji joj takođe nije ponudi nikakvu konkretnu pomoć. Uputio je u centar za socijalni rad u kojem joj nisu mogli pružiti pomoć jer po njihovoj procjeni ne spada u grupu socijalno ugroženog stanovništva.

Jedna od korisnica Sigurne kuće Mirjam koja ima 45 godina, a u kući je boravila 6 mjeseci s 4 djece. Po izlasku iz kuće se zaposlila i našla privatan smještaj i prve godine sva plaća joj je išla u režije i stanarinu. Budući da nije iz Mostara tadašnji Centar za socijalni rad u kojem je bila prijavljena jako malo joj je izlazio u susret. U egzistencijalnom smislu situacija se promijenila kada joj je sin počeo raditi. 5 godina je prošlo od kako je napustila sigurnu kuću i za to vrijeme je uz pomoć sina digla kredit i kupila stan, a mnogo su joj pomogla poznanstva i preporuke koje je imala. Riječ je o ženi koja je dosta borbena i snalažljiva, jedno vrijeme je obavljala 3 posla istodobno kako bi se uspjela izboriti za sebe i svoju djecu. Na jednom mjestu u intervju je istakla da bi najveća pomoć za ženu bilo sigurno zaposlenje.

„Najveći problem je ženi tada zaposlenje, mislim da 90 posto žena da imaju posao ne bi tražile socijalnu pomoć jer se ružno osjećaju da ih se naziva socijalnim slučajem, ona želi dokazati da može, da vrijedi. Radno mjesto je prioritet, posao je broj jedan, ili da je se zadrži u sigurnoj kući kad dobije posao, da je se pripremi psihički, da ima svoju plaću nije važno kolika je ona.“

Ona sada radi u bolnici kao laborant i još ponegdje honorarno, za razliku od prije kada joj muž nije dozvoljavao raditi. Na poslu ima podršku osoblja, ali je svjesna da posao ne smije trpjeti.

„Imaju razumijevanja, ali mislim da ne bi dopustili da se moja situacija prenosi na posao. Mislim ja sam uvijek svoju situaciju zadržavala za sebe, i možda su me zato i prihvatili. Osjećam se kao da radim tu čitav život. Međutim, kad sam morala rješavati poslove na sudu ja sam uzimala godišnji odmor. Nikad nisam iskorištavala, to mi je stvarno ružno.“

Druga korisnica sigurne kuće koja ima 38 godina i u sigurnoj kući je bila samo par mjeseci s 8 malodobne djece je trenutno zaposlena kod privatnika, ali nije prijavljena s tim što ima životno osiguranje. Budući da se nije nikad prijavila u Zavod za zapošljavanje nema ostvareno zdravstveno osiguranje. Po pitanju alimentacije tek sada nakon dosta godina je uspjela srediti da joj se redovno uplaćuje na račun. Također smatra da iznos s kojim on raspolaže kao vojni invalid i iznos koji se njoj uplaćuje nije pošten.

„Sud je rekao da on meni mora davati 500 maraka ali meni na ruke a ne na žiroračun i to je bio problem. Poslije sam podnijela tužbu da mi se plaća na račun. I to je se vuklo, vuklo. On ima vojnu mirovinu iz Hrvatske. I to ima mirovinu skoro 2000 maraka a meni daje 500, ni to nije pošteno. Da sam ja sama ja ne bih njega ništa ni tražila. Puno tih stvari kod nas u zakonu nije pošteno.“

Briga o djeci

U ovom istraživanju, oblast briga o djeci je usmjeren na dva dijela. Prvi, koji se odnosi na to kako majke obezbjeđuju djeci osnovne potrepštine kao što su: hrana, odjeća, obuća, pribor i knjige za školu, i sl. Drugi se odnosi na čuvanje djece: ko ih čuva ako su majke zaposlene, idu li u vrtić, kako majke materijalno osiguravaju čuvanje djece i sl. Još jedan važan segment u ovom istraživanju je briga za bolesnu i djecu sa posebnim potrebama.

Iskustva majki djece s posebnim potrebama najviše su se odnosila na prava djece koja su uspjela ostvariti kao što je invalidnina ili neke povlastice koje nisu uspjele ostvariti kao što je pravo na tuđu njegu i pomoć ili besplatno liječenje, lijekove, pelene, prevoz i sl. Većina ih je razočarana sa zdravstvenim sistemom i činjenicom da su prepuštene same sebi kada je u pitanju i čuvanje njihove djece. One se najvećim dijelom same brinu za svoju djecu unutar porodice. Prilikom vođenja razgovora u fokus grupi su svjesno zaobilazile temu nasilja koje doživljavaju. Iz individualnog rada s njima **facilitatorka je** upoznata s obiteljskim prilikama i njihovoj podređenoj poziciji u bračnom odnosu kao i nedostatku suprugove podrške.

46-godišnja majka 4 djece od kojih je jedno s posebnim potrebama, nezaposlena iz Mostara, koja doživljava povremeno fizičko i psihičko nasilje u vidu ljubomore od strane muža, iznosi svoje iskustvo kako se snalazi tokom brige o sinu sa posebnom potrebama:

„Sin je laka mentalna retardacija, sposoban i nemam s njim nekih problema. Nakon srednje škole imao je dva tumora koje je operirao (dubok uzdah). Sve smo sami snosili, i lijek interferon koji je preskup preko 2000 maraka mjesečno smo morali izdvajati, sami smo se snalazili i tražili. Samo smo jednom od zdravstvenog dobili pomoć za jedan mjesec. Snalazili smo se preko rodbine i prijatelja. Sad je prestao to primati taj lijek i sad je sve u Božjim rukama, sad je još problem što mora ići na PCT koji ima samo Split i Zagreb, tu smo se izborili da dobijemo zdravstveno u Republici Hrvatskoj i sad smo to dobili besplatno inače je to 3-4000 maraka, jer mu je ta bolest ušla u limfne čvorove, tako da se sad opet može pojaviti bolest bilo kad i bilo gdje. Inače s njime nikad nisam imala problema ko s djetetom, dosta je samostalan, ali nažalost bolest je takva.”

51-godišnja majka 3 djece od kojih je jedno dijete sa posebnim potrebama, raseljeno lice je, nezaposlena, iz Mostara, doživljava ekonomsko nasilje, suprug raspolaže novcem od početka braka, je podijelila svoje isustvo brige o sinu sa posebnim potrebama:

„On isto ide u „Svetu Obitelj“, prošle godine je išao u drugu smjenu u školu, i ja sam morala svako jutro ići s njim u školu, a ove godine ide prvu smjenu u školu i dođe kombi iz škole po njega ujutro kući. Moj muž radi do 3 a „Sveta Obitelj“ isto do 3, a njemu treba 10-15 minuta dok dođe i onda sam išla moliti u „Svetu Obitelj“ da čekaju dok dođemo po njega.”

Takođe iz istog geografskog područja kao i prethodne ispitanice, 36-godišnja majka dvoje djece, 1 dijete je sa posebnim potrebama, nezaposlena, žrtva ekonomskog nasilja i socijalne izolacije koja je prekinula radni odnos zbog čuvanja djeteta, iznosi svoje iskustvo:

„Mi smo par mjeseci išli u redovni vrtić, ali nije se mogao uklopiti u redovnu sredinu. Onda sam ja s njim morala ostajati unutra po sat vremena, a nije ni tako išlo, pa smo na kraju digli ruke. Gospođa K. mi je rekla da pokušam u „Svetoj Obitelji“. Onda samo se javili u Centar (*misli na Svetu Obitelj*), bili smo pozvani na razgovor i sad ide tamo 2 puta tjedno po 2 sata, ja ga dovodim i odvodim. Također ga vodim u bolnicu kod logopeda i radnih terapeuta...Sve o svom trošku. Također ga vodim četvrtkom u radnu grupu s radnim terapeutom. I tako stalno čekam. Ja sam muža isključila iz svega i sve obveze oko toga sam ja preuzela, snalazim se. Nisam nikad ništa tražila. Kad je nosio pelene, nije ništa dobivao ali eto skinuli smo ga s pelena. Tablete kupujemo preko esencijalne liste lijekova, a drugi lijek ne mogu nabaviti jer ga nema kupiti na našem tržištu, a pitanje je koliko bi njemu pomoglo!”

40-godišnja majka dvoje djece, jedno dijete je s posebnim potrebama, zaposlena iz Mostara, žrtva fizičkog i psihičkog nasilja iz izvanbračne veze od strane supruga, navodi nam svoje iskustvo brige o sinu sa posebnim potrebama:

„Sin ide u školu s kombijem i iz škole ide opet kombijem u „Svetu Obitelj“ i od centra ide s kombijem do kuće. Kad dođe kući preuzima ga kćer, jer ja radim do 17. Problem je bio kad je išao u „Svetu Obitelj“ ujutro, iz škole je dolazio u 13, i od ove godine sam tražila promjenu, tj da ide ujutro u školu. Najveći problem je čuvanje, jer svi radimo privatno, kćer mi ide u školu. I sva obitelj mi je van Mostara, teško se nađe iko ko želi uskočiti. Najviše ja izlazim i preuzimam brigu.”

Ispitanice iz područja Zeničko Dobojskog i Sarajevskog kantona smatraju da ne dobijaju redovnu pomoć za bolesnu i djecu sa posebnim potrebama. Pojedine su dobile jednokratnu pomoć za odlazak djeteta na pregled u veći centar. Ako se odluče tražiti pomoć za tuđu njegu moraju same prikupiti svu potrebnu dokumentaciju, koja poprilično košta, i moraju same platiti komisiju za procjenu, proleze redovnu proceduru, nemaju nikakve povlastice zbog toga što su žrtve rodno zasnovanog nasilja u porodici. Velika većina učesnica iz istog geografskog područja je rekla da njihova djeca primaju dječiji doplatka i to je jedina redovna pomoć koju imaju i koji je jako mali i mjesečno iznosi od 14 do 40 KM u zavisnosti od broja djece i finansijske situacije porodice. Pored doplatka pojedine žene koje se nalaze u izrazito teškoj materijalnoj situaciji su rekle da su kao pomoć za djecu dobijale jednokratnu pomoć od opštine u iznosu od 50 do 100KM.

50-godišnja žena sa onesposobljenjem iz urbanog dijela Zeničko Dobojskog i Sarajevskog kantona, zaposlena navodi ono o čemu je ona informisana:

„U nekim opštinama kantona su djeca sa invaliditetom ili djeca čiji su raditelji sa invaliditetom imala pomoć od 100 KM.”

Žene koje imaju bolesnu djecu ili djecu sa posebnim potrebama su navodile da im je potrebna pomoć u pribavljanju lijekova i pomagala, kao i pomoć u obezbjeđivanju djeci redovnih terapija kod određenih specijalista i stručnjaka, kao što su usluge logopeda i sl. U nekim fokus grupama se razgovaralo o prijedlogu za projekat „Stariji brat, starija sestra“, u sklopu kojeg bi studenti u vidu prakse pomagali djeci u učenju.

25-godišnja samohrana majka jednog djeteta sa posebnim potrebama, nezaposlena, iz ruralnog područja Semberije, razvedena, žrtva nasilja u porodici, iznosi svoje iskustvo o tome kako i ko se brine o njenom djetetu:

„Čuvaju ga moji roditelji, kada treba nekud otići, a trenutno je samo za mene vezan. Muž ponekad plati alimentaciju, tada mu i dozvolim da dijete ode kod njega, kada ne plati ja mu ne

dozvoljavam da uzme dijete, jer drugačije ni ne mogu da dobijem novac od njega. Da se nešto posebno brine, ne brine se....Pošto je on dijete sa posebnim potrebama, ima malo više potreba u odnosu na drugu djecu, a njega ne zanima da li je mali bio u Beogradu, na kontroli, da li je na vježbama i sl. Ništa to njemu ne znači...mislim da se to neće ni promijeniti, jedino možda kada dijete bude veće, ali čisto sumnjam. Sa mnom je sad trenutno, ja ne radim nigdje tako da mogu da se posvetim njemu, jer puno pažnje treba djetetu sa posebnim potrebama, stalno smo negdje, u Beogradu bar tri-četiri puta godišnje, u Dvorovima smo po nekoliko mjeseci na vježbama, put trošak i tako...ne znam jedino od pomoći imamo doplatu što on prima i ništa više, majka me izdržava i to je to.“

Koda je riječ o vrsti pomoći koja je potrebna kako bi se ženama pomoglo oko brige za djecu, 38-godišnja majka dvoje djece, osoba sa onesposobljenjem, iz urbanog dijela Zeničko Dobojskog i Sarajevskog kantona, zaposlena i koja je duži niz godina živjela u nasilnom braku, predlaže slijedeće:

„Sad se uvodi zakon gestovnog jezika, to je OK ali to je sekundarna pomoć. Ja predlažem da se uvede da centri za socijalni rad porodicama koje ne mogu pomoći djeci u učenju obezbjeđe osobe koje bi im pomagale.“

U grupi žena koje su korisnice socijalne pomoći briga o djeci se svela na osnovne potrebe: dječiji doplatu koje nisu sve uspjele ostvariti, hranu, obuču, odjeću, zatim besplatni vrtić kod manje djece, kasnije besplatne školske knjige i pribor. Različita su njihova iskustva o tome kako obezbjeđuju djeci osnovne potrepštine za školu, najčešće preko Centra za socijalni rad, SOS dječijeg sela, ili kako obezbjeđuju besplatan vrtić.

35-godišnja majka dvoje djece, zaposlena, iz Mostara, korisnica socijalne pomoći, raseljena osoba, žrtva psihičkog nasilja od strane ljubomornog muža, radno izrabljivana, iznosi svoje iskustvo:

„SOS-Kinderdorf centar mi je ponudio besplatan vrtić za dijete. Zahvaljujući njima dosta sam prava ostvarila, pomagali su mi cijelo vrijeme i još uvijek. Pomagao mi je i psiholog s mužem, on je bio u depresiji kad nije radio...Da Vam kažem ja preko socijalnog dobijem svake godine ruksak, 5 teka, pernicu i to je sve što dobijem od njih. Imala sam prošle godine ko olakšanje za neke predmete, a ostale sam knjige morala kupiti. Vi znate djeca kad je Bajram skupljaju bajramluk, ona je otišla kod nene skupila bajramluk i od tih para kupila je sebi knjige. A sad mi i druga kreće u školu i sve sama moram kupiti..“

Majka dvoje djece, 44 godine ima, iz ruralnog dijela Herceg.Neretvanskog kanktona, korisnica socijalne pomoći, nezaposlena, žrtva fizičkog i psihičkog nasilja od strane muža alkoholičara, navodi svoje iskustvo :

„Ovdje (u SOS-Porodičnom centru) ako mi Z. može naći od nekog knjigu ili fotokopirat to je to. Pošto imamo dječji klub, djeca iz dječjeg kluba donose knjige od razreda koji su završili, na taj način mi skupimo knjige i kome treba obezbjedimo.”

Romkinje su se oko brige o djeci i obezbjeđivanju osnovnih potrepština za djecu, obraćale različitim institucijama za pomoć: udruženja građana, Centri za socijalni rad, Opštine i sl. Različita su im iskustva, negdje su nailazila na podršku, a negdje ne. Ono što im je bitno je da djeca imaju zdravstveno osiguranje, zatim da se obezbijedi bolesnoj i djeci sa posebnim potrebama odlazak na redovne terapije i kontrole. Takođe im je potrebna podrška oko brige za djecu u vidu školskog pribora i knjiga, kao i odjeće i obuće. Osim toga prisutan je nedostatak informacija o tome kome mogu da se obrate za pomoć oko birge za djecu i kakva prava imaju. U nastavku teska je par citata o ovome:

27-godišnja majka dvoje djece, bez škole, nezaposlena, Romkinka, iz prigradskog nasilje Zeničko Dobojskog kantona, rastavljena i izbjeglica iznosi svoje iskustvo oko brige za djecu i kome se obraćala za pomoć:

„Moja mama se opštini obraćala za pomoć za mog sina i dobila je jednom 100 KM za garderobu i stvari za školu...Obratila sam se udruženju Roma i dobila sam paket kad je bio beba. I dobila sam paket za majke porodilje, to je od država...Imam sina koji će sad u peti razred i pomoglo bi mi kada bi mu se obezbijedila garderoba i pribor za školu. A za ovog mlađeg bi mi dobro došla pomoć za pelene, maramice i hranu...Mene su slali da idem u Zenicu, pošto mali mora da ide na vježbe za govor. Ja nemam sredstava da idem. To je nekad davno bilo u Visokom a sad nema i šalju me za Zenicu. Trebala bi svaka tri-četiri dana da ga vodim na te vježbe. Ja nemam sredstava za to. Ja bi svoje djete vodila na sve što mi predlože da progovori, ali nemam sredstava. Pomogla bi mi pomoć za odlazak na vježbe.”

Romkinja iz ZE-DO kantona, 46-godišnja majka dvoje djece koja je nezaposlena sa završenom SSS, i koja trpi nasilje od strane zeta, navodi svoje iskustvo o istoj oblasti:

“Ove godine je udruženje „Budi mi prijatelj“ imalo projekat obrazovanja predškolske djece, nešto kao vrtić. I Opština je prije dvije godine imala projekat gdje su samohrane majke mogle besplatno da u razdoblju od tri mjeseca upišu djecu u vrtić. Djeca su tu mogla boraviti tri-četiri sata...Ja se nisam obraćala za pomoć. Radim volonterski u udruženju pa imam informaciju da Opština daje pomoć za prevoz školske djece. Tu ima razlike u kilometraži. Ja mislim da nije pravedno da jedno dijete koje je kilometar dalje dobije kartu, a drugo koje takođe mora da putuje do škole a kilometar je bliže ne dobije kartu..”

50-godišnja Romkinja, sa završenom osnovnom školom, iz prigradskog naselja ZE DO kantona, majka 12 djece, koja dugi niz godina tpi nasilje i još je u nasilnom braku, iznosi svoje iskustvo:

„Ja sam se obraćala centru za socijalni rad za dječije knjige. Nisu mi nikad ništa dali. Više mi je pomogla škola. Jednom mi je pomogla Opština, dali su mi jednokratnu pomoć da im kupim teke...Išla sam ja u centar za socijalni rad i rekli su mi da nemaju pravo preko njih da budu osigurana. Sad sam mislila otići u Opštinu i tražiti da ih osiguram preko njih. Imam kćerku koja će sad u drugi razred i ima govornu manu. Trebala sam je voditi u Zenicu ali ne može se, nema knjižice a nemam ni novca da je vodim...Imam sad četvero djece koja idu u školu. Nemam sredstava da im kupim sveske i knjige. Čak im ni obuču neću moći obezbijediti. Ono što uspijemo zaraditi to nam je samo da preživimo i ništa više. A nemamo ni struje. Ako budu druga smjena neće vidjeti ni čitati ni pisati, morat će sve na vrat na nos.”

Kada je riječ o samohranim majkama, razvedenim ženama koje su nekad bile korisnice sigurnih kuća i sl. većina njih se vodi kao zakonski skrbnici svojoj djeci, a uplaćivanje alimentacije po pravilu se ne poštuje tako da su primorane se snalaziti svakako. Najčešće se obraćaju nevladinim organizacijama poput SOS Porodičnog centra ili Caritasa iz razloga što od Centra za socijalni rad ili opštine ne mogu ostvariti svoja prava kao žene žrtve nasilja, jedino jednokratnu pomoć kao korisnice socijalne pomoći. Neke su uspjele dobiti ponekad školski pribor i knjige od Centra za socijalni rad, a neke nisu.

Bivša korisnica sigurne kuće, raseljena, 45-godišnjakinja, iz Mostara, majka 4 djece, žrtva fizičkog i psihičkog nasilja od strane muža, iznosi svoje iskustvo kome se sve obratila za pomoć oko brige o djeci:

„Uvijek su govorili da imaju pravo, ali ja nikad nisam ništa dobila, kćer mi je uvijek dobivala jedinice i minuse, išla sam u ministarstvo kod čovjeka kojeg znam, vozali su me od vrata do vrata i govore mi, a meni pukne film i ja kupim knjige i rekli su mi iz Centra za socijalni rad čuvaj račun

da mi plate, dok bih ja to izganjala trebam izgubiti 5 dnevnica radi toga...Isto, ja ću pokušati i ove godine za M. jer bih trebala imati pravo opet tražiti besplatne ali nisam nikad uspijevala. Vi bi trebali imati pravo meni kažu u Centru. Ja ću nešto dobiti od prijateljica, a uvijek mi treba 80-90 maraka da dokupim ostalo, i kažu da čuvam račun, ja mislim da bih trebala 25 puta otići da dobijem 5 maraka od njih.”

34-godišnja korisnica socijalne pomoći, teško bolesna, žrtva psihičkog i emocionalnog nasilja zbog bolesti, iz ruralnog dijela Hercegovine, majka 2 djece, nezaposlena, navodi svoje iskustvo o tome da li je imala pomoć za djecu od države, opštine i sl.:

„Nisam ništa, išla sam jednom i rekli su mi da će se naći neki donator malom je bilo 3 godine tad, i tek otkad sam u SOS-u tek sam onda dobila neki doplatak na djecu od 60 maraka mjesečno i svako 3 mjeseca se isplaćiva i to je sve što imam i svoju invalidninu, svake godine izađem na reviziju.”

25-godišnja majka jednog djeteta, iz Mostara, korisnica socijalne pomoći, nezaposlena, Romkinja koja je doživjela fizičko i psihičko nasilje od strane muža oboljelog od PTSP-a, je navela svoje iskustvo o tome od koga je tražila pomoć za brigu o djeci:

„Ja nisam nikad ništa, sad će tek u 1. razred i ide sad u vrtić u SOS, nisam je dovodila nekoliko dana jer me boli i ne smijem po suncu radi tlaka i par puta sam pala i nisam je dovela i sad će u školu što bi je dovela. Meni je drago da je dovedem malo i sebi olakšam, ipak je meni daleko iz Sjevernog logora. Zimi su mi platili jedan mjesec kartu iz vrtića ide tu besplatno i to ipak je sramota tražiti još i kartu. Nisam u socijalnom, muž mi ide ponekad po jednokratnu pomoć jer je i on invalid 90 posto i ima 190 maraka, bilo je 220, sad su jedan dio ukinuli. I sad su ukinuli sve, ja sam podnosila žalbu u Sarajevu na komisiju ima 2 i po mjeseca i nema sad ništa kad će biti odgovor ne znam. A sad za knjige i to ja ne znam kako ću.”

39-godišnja majka jednog djeteta, iz Mostara, zaposlena sa SSS, korisnica savjetovališta, razvedena i žrtva fizičkog i psihičkog nasilja od strane bivšeg muža, je podijelila svoje iskustvo o tome ko joj brine o djeci:

„Pa eto kako sam sa roditeljima, mama mi radi, tata je penzioner pa ona ostane s dedom. Što se tiče oca to ni u ničemu se više nije, on je se distancirao i najbanalnija stvar da ode po putovnicu neki dan ja nisam mogla zbog posla, ma kakvi.“

Žene koje su izašle iz nasilnih veza i sudskim putem riješile plaćanje alimentacije za djecu suočene su sa nepoštivanjem te odluke. Nasilnici najčešće ne plaćaju alimentaciju. Većini žena je, pored dječijeg doplatka, to jedini izvor primanja koji imaju za djecu. Zbog ne plaćanja alimentacije žene se nalaze u jako teškoj situaciji i djeci ne mogu obezbijediti ni osnovne potrepštine.

39-godišnja majka jednog djeteta, iz Mostara, zaposlena sa SSS, korisnica savjetovališta, razvedena i žrtva fizičkog i psihičkog nasilja od strane bivšeg muža, je podijelila svoje iskustvo o alimentaciji:

„Od 10. mjeseca do prije mjesec dana ništa, čak se nije ni javljao L., sad kako je to službeno, jer on nikad nije došao ni na jedno ročište u socijalno, nije se pojavio, pa ga je gospođa Lj. pozvala dan prije prvog ročišta pa mu je objasnila neke stvari, pa evo kao počeo je, zakonski mu je od 15.3. ali ima 2 mjeseca da plaća (*još s nelagodnom i teško pričom*). Nije ni on osiguran tako da je to njegova dobra volja i ja se ne uzdam baš u to. Tako da je sva briga o L. (*kćerka*), o školi, instrukcijama, aktivnostima je na meni. Kad bih duže radila ne bi mogla ni to, eto bar to, pošto sam kod svojih sad zasad je tako, ostane s mojim tatom. I kad je sama dođe kod mene.“

26-godišnja majka 3 djece iz Bijeljine, nezaposlena, žrtva nasilja u porodici, kojoj je razvod u toku, iznosi svoje iskustvo brige o djeci, dječijem doplatku i sl.:

“Isto što se tiče dječijeg doplatka, dešavalo se ne jednom, nego više puta, kada dolazi dječiji doplatok, da on svojim potpisom može da preuzme te novce. Ako sam ja slučajno van kuće, ako sam odvela djecu do mame ili do prijateljice kad se vratim, samo nađem ček, i kako ja narednih mjesec dana sa troje djece i nas dvoje, kako da preživim. Čak on meni i kad ja preuzmem novce, on mene prisili i otme mi te novce, ode u kladionicu potroši do zadnjeg novčića. Kad bi mogli, znači ako je to njihovo, bez njihovog prisustva da se to ne može uzimati...Tek sad kad je povedena sudska parnica, dugo mjeseci on je to redovno primao i uzimao. Ja dovedem djecu, a oni su izgledniji, oni su čisto potamnili u licu, misliš od sunca, ma kakvi, ja njih kad okupam, nahranim, djeca bijela, normalna oni jednostavno posive u licu od gladi, bukvalno od gladi. Niti ih kupa, niti bilo šta o njima brine, ostavi da ih čuvaju od djevera djeca, a on hoda po gradu, on

se ne zaustavlja, on samo provede noć sa njima. Atu noću dolazi mu društvo, on pije, bude mrtav pijan, on to ne vodi računa.”

Zanimljivo je iskustvo jedna ispitanice u čijem slučaju je sud dodijelo djecu ocu. Ona ima 37 godina, sa srednjom stručnom spremom, zaposlena, majka 3 djece iz Bijeljine, žrtva nasilja u porodici. Jedna od njenih izjava oko viđanja djece glasi:

„Da to mi ne može zabraniti, to sam mu rekla, mislim ja sam bila u stanju da odem na televiziju to mene uopšte nije sramota ničega, ja bih otišla kod predsjednika nebitno ne bi me se riješio niko, znači ja hoću svoja prava. *Ja sam ljudsko biće, mene ne interesuje što je ovo muški svijet, ja hoću svoja prava i mene je neko rodio i ja sam nečije dijete i to je završena priča i to sam jednostavno tako postavila.*“

55-godišnja majka 2 djece, iz SA kantona, završena srednja škola, zaposlena je, dugogodišnja je žrtva nasilja u porodici, razvedena, iznosi svoje iskustvo:

„Kad su bili mali išli su u vrtić. Ja sam ih vodila ujutru a dizala poslijepodne iz vrtića. Poslije bi bili samnom. Kad su krenuli u školu bili su sami u kući. Muž je isto radio ali nije bilo neke velike koristi od njega i njegovog posla. Nije on puno zanemarivao djecu, to ne mogu reći. Djeca nisu bila ni gladna ni žedna, on je njima kupovao odjeću i sve što treba. Ali djeca su živjela u velikom strahu. Moj muž je bio jako ljubomoran. Prve godine i nisu bile tako strašne. Ali poslije je on želio da ja budem u kuću, da ne radim. Nisam mogla sebi priuštiti taj luksuz da ne radim. Željela sam svojoj djeci priuštiti što bolju budućnost. Jedna plata nam nije mogla biti, tako da sam ja preko mnogih stvari prelazila zbog svoje djece. Djeca su bili dobri učenici i nisam željela da im upropastim budućnost.”

Ista ispitanica je dugogodišnje nasilje trpila zbog djece, njena plata nije bila dovoljna da se sama brine o djeci i priušti im sve što je smatrala da treba. Bivši muž je bio jako strog i djeca su ga se bojala. Trudila se da djecu poštedi stalnih svađa i očevog maltretiranja i često ih je kada bi se on vraćao sa posla, kada su najčešće i bili incidenti, slala vani ili kod rodbine i prijatelja. Jako je vezana i ponosna na djecu. Ima 35 godina radnog staža i nije bila zadovoljna odnosom nadređenih u situacijama kada joj je muž pravio probleme. Kada je zbog nasilja bila dekoncentrisana na poslu ili kada bi uzimala bolovanje prijтели su joj otkazom ili premještanjem na manje plaćeno radno mjesto. Najviše je pogađa osuda kolega na poslu zbog toga što se odlučila na rastavu. Smatra da bi se po svim organizacijama trebale organizovati

edukacije o posljedicama koje nasilje ostavlja na žrtvu i kako pružiti pomoć i podršku ženama koje se nađu u toj situaciji.

Učesnice koje su zaposlene uspijevaju obezbijediti djeci osnovne stvari kao što su: odjeća, obuća, pribor i knjige za školu i sl.. Njihova primanja su mala i to su najčešće polovne i jeftine stvari. Obraćele su se za pomoć različitim institucijama i organizacijama ali zbog toga što su zaposlene ne spadaju u kategoriju stanovništva koje može dobiti tu vrstu pomoći. Nezaposlene žene ovaj problem najčešće rješavaju obraćanjem različitim institucijama i organizacijama za pomoć. Veći broj žena je uspio da dobije pomoć za knjige i školski pribor od općine, centara za socijalni rad ili škola. Za odjeću i obuću se snalaze na različite načine, to je prije svega pomoć prijatelja i rodbine.

U dijelu u kojem se govorilo o zapošljavanju pomenut je problem čuvanja djece. Ovo je jedan od većih problema sa kojim se žene suočavaju. U većini slučajeva kada rade ili kada traže posao djecu im čuvaju roditelji. U situaciji kada su roditelji spremni izaći u susret i čuvati djecu, u većini slučajeva čuvaju veću djecu. Problem čuvanja djece nemaju samo žene sa predškolskom djecom, sa istim problemom se suočavaju i žena čija djeca idu u niže razrede osnovne škole. Ako žene rade u dvije smjene djeca su primorana boraviti sama do kasnih večernjih sati.

Kao prioritet u pomoći oko brige za djecu je povećanje dječijig doplatka. Zatim je tu pomoć kod školskog pribora i knjiga, pa onda odjeća i obuća. Pomoć oko čuvanja djece se odnosila na finansiranje ili sufinansiranje vrtića i produženih boravaka za školsku djecu. Ukratko bi se moglo zaključiti da je sva briga o djeci prepuštena isključivo majkama neovisno u kojoj situaciji i u kojim okolnostima se nalazile. Stoga bi im od velike pomoći bio osiguran pristojan dječji doplatak, osigurane knjige i školski pribor, kod manje djece osiguran besplatni vrtić ili sufinansiranje produženih boravaka za školsku djecu kao i osigurano besplatno liječenje i lijekovi ako su u pitanju djeca s posebnim potrebama.

Stanovanje

Unutar ove oblasti su ispitivano kako je riješeno stambeno pitanje u dva vremenska razdoblja za vrijeme braka i nakon odlaska poslije zlostavljanja i jesu li tražile pomoć od opštine/grada te jesu li ispitanice upoznate s određenim pravima vezanim uz stanovanje. Generalno govoreći većina njih svoje

stambeno pitanje je rješavala samostalno snalazeći se na razne načine, većina ih je podstanarke. Njih nekoliko je uspjelo dobiti pravo na kolektivni smještaj koji je dosta neuslovan za život, a to pravo su ostvarile kao prognanice, socijalna kategorija s puno djece ili kao obitelj poginulih branitelja/boraca, a ne kao žrtva nasilja.

Nemogućnost pronalaženja adekvatnog smještaja u velikoj mjeri utiče na odluku žena da ne zađu iz nasilne veze. Tu je još prisutna neinformisanost i nepoznavanje prava i mogućnosti koja imaju.

28-godišnja majka jednog djeteta, nezaposlena, sa završenom OŠ, iz prigradskog nasilja iz Sarajevskog kantona, osoba koja ima anksiozni poremećaj, duži niz godina trpi nasilje i još je u nasilnom braku, navodi svoje iskustvo zašto ostaje u nasilnom braku:

„Ja ne vjerujem u te pomoći. Znam ljude koji su u teškoj situaciji od mene koji su tražili pa nisu dobili. Idu, letaju ko cuke, plaču, mole. Znam za primjer čovjeka koji se polio benzinom i zapalio jer su ga istjerali iz stana a on nije imao gdje. Ja ne znam nikoga ko je dobio....Pa čovjek iz tog razloga svašta nešto i trpi. Zbog stambenog tog zbrinjavanja trpiš, jer nemaš gdje stanovati. Trpit ćeš i udarac i psihičko nasilje i sve jer nemaš gdje da odeš. Ja nisam znala da se možeš nekom obratiti. Ako bi se ja rastala i obratila se kao samohrana majka u opštinu ne vjerujem da bi išta dobila. Zato se i ne usuđuješ da se rastaneš, nego šuti i trpi i što kažeš uzdaj se u se i u svoje kljuse.”

39-godišnja majka 4 djece, zaposlena, iz Bijeljine, žrtva nasilja u porodici više godina, koja nije izašla iz bračne zajednice navodi razlog zašto nije:

„On ima svoju kući i samo zbog te kuće živim i trpim, jednostavno da vam ne dužim, čovjek je alkoholičar koji je i psihički i fizički samo uz flašu. Ništa ne doprinosi, ne radi, mene maltretira i psihički i fizički i to je jednostavno neizdrživo i ja bih davno, davno otišla da sam imala kome svome. E, sad plata mi 350 KM, plaćam obdanište 150 KM, ne bi mogla istrajati da nađem i stan, a njih dvije imaju samo dvije godine i četiri mjeseca i to je stvarno nepodnošljivo, a ja moram da trpim. Samo radi te kuće živim. I prije njega sam imala brak, dva sina, 17 godina sam imala kada sam se udala...On diže na veresiju i kaže, može mi se kad mi žena radi i ja sada treba da platim i to pivo i cigare, jednostavno tri dana mi traje plata zato što moram tako kako on zahtjeva, poslije i gdje bih i šta bih, djeca mi nemaju ni osnovno što trebaju, džaba mi je i što radim i da nađem i bolji posao njemu para Bog ne može nadolmiti....“

28-godišnja majka 2 djece, sa završenom srednjom stručnom spremom, nezaposlena, iz Bijeljine, žrtva nasilja u porodici, 8 godina je u braku, navodi svoje mišljenje zašto je još u braku i pored nasilja koje doživljava:

„Samo kažeš trpim zbog djece, a na kraju shvatiš da je to velika greška, jer trpe i djeca uz tebe...Tek sada shvatam da je to bila velika greška, jer su djeca najviše trpila, znači bolje im je sad kada nemaju oca (imaju ga samo na papiru, nikako više), ali mirno legnu, mirno ustanu, znači niko ih ne budi, niko ih ne prepada. Znali su u po noći da legnu da zaspe, da uđe mrtav pijan, da počne da lupa po kući, da mene psuje, tuče, svašta, to je kaos bio, djeca vrište, vrište...Molila sam ga, nemoj zbog djece, on psuje i jednu i drugu to je katastrofa, znači ipak je bolje...malo je nezgodno jedino kada nemaš gdje....to je teško kad nemaš gdje...“

Prava i mogućnosti koje ova kategorija stanovništva ima su jako mala. Ovaj problem je u uskoj vezi sa zapošljavanjem i (ne)mogućnosti da same sebi obezbijede stan.

Većina učesnica koje su odlučile napustiti nasilnika, stanuju kod roditelja. Veoma mali broj žena koje su učestvovala u istraživanju, ima svoj stan. U Hercegovačko Neretvanskom kantonu, neke od pripadnica Romske nacionalne manjine, trenutno stanuju u neuslovnom stanu i čekaju preseljenje u novi stan koji su dobile po programu koji se sprovodi unutar Akcionog plana za zbrinjavanje, zapošljavanje i zdravlje Roma; jedna, takođe pripadnica Romske nacionalne manjine, je dobila smještaj od opštine - smještaj za socijalno ugrožene kategorije stanovništva; jedna žena je stan naslijedila poslije smrti muža/nasilnika; jedna je sama otkupila stan koji je dobila od radne organizacije.

55-godišnja majka troje djece, Romkinja, iz progradskog naselja Sarajeva, koja je duži vremenski period živjela u nasilnom braku i čiji muž je umro iznosi svoj problem oko stanovanja:

“Nemam rješenje da živim tu. Bila bi zadovoljna da mi daju bilo kakav smještaj da imam samo struju i da mi daju neka primanja da dijete mogu školovati. Al najbitnije mi je da mi daju krov, bilo šta samo da me pomjere sa Kanala. U mene kisne skroz jedan dio.”

31-godišnja Romkinja, majka troje djece, nezaposlena, iz prigradskog naselja Sarajeva, razvedena, navodi svoje iskustvo:

„Živim u jednoj prostoriji 5x4 m2. Imam dvoje djece koju redovno školujem. Sad trebam da se uselim u novi stan koji sam dobila preko romske organizacije. To je jednosoban stan, nije nešto

velik ali je bolje nego gdje sam sad...Za to niko ne pomaže. I mi smo razveli vodu i sami smo snosili troškove. Predsjednik udruženja se toliko trudio da dobijemo pomoć, da nam dio tih troškova snose ali nije uspio. U tim barakama samo su dvije romske porodice, ja i Nezira Musić, ostalo su neromi. On se nije borio sam o za nas, već za sve. Nisu nam ništa pomogli, ni jednokratnu pomoć. Sve troškove smo sami platili. 156 KM smo platili satove za vodu. Sad dobijamo račun za vodu onoliko koliko i potrošimo, ali na taj račun moramo da platimo i zaostatak koji se prije uvođenja satova nije platio. Pošto se to gdje ja živim vodi na Musić Neziri ja sam išla za nas obe da se žalim i da tražim pomoć. Obe primamo socijalnu pomoć i ne možemo od toga da živimo i da platimo sve. Moram dati djeci da jedu. Oni su sad veliki, jedan će sad u treći srednje. Ja ne mogu dobiti ni jednokratnu pomoć. Kad odem u opštinu kažu mi da ne mogu dobiti jer sam dobila od centra. Kad odem u centar kažu mi da mogu dobiti pomoć samo ako mi za bolnice treba nešto. Onda dođem u udruženje i Salko mi pomaže. Predala sam predprošle godine u dvanaestom mjesecu za jednokratnu pomoć od 60KM, dobila sam je tek ove godine u januaru. „

Romkinja koja ima 45 godina, majka 6 djece, nezaposlena, iz prigradskog naselja Sarajeva, iznosi svoj stav o tome koja vrsta pomoći oko stanovanja bi joj bila korisna:

„Samo krov nad glavom. Ono pomoći što primam još da imam krov nad glavom i 200KM i meni više ništa od države ne treba.”

Romkinja koja ima 50 godina i majka je 12 djece, iz prigradskog naselja, dugi niz godina tpi nasilje i još je u nasilnom braku, iznosi svoje probleme oko stanovanja:

„Živim u muževoj kući. To je njegova porodična kuća, kuća njegovog oca. Nemam ni struje ni vode. Počeli su mi kuću praviti i ostavili me što se kaže, ni na nebu ni na zemlji.(Ko Vam je počeo praviti kuću?) Organizacija romska.Dobili su oni donaciju, išli su od firme do firme i skupljali su donacije. Došli su do ploče i ostavili su nas. Nisu ni ploču uradili...Išla sam u Centar i opštinu i ništa. Rekli su da nemaju sredstava. Ja imam bolesno dijete, srčani bolesnik.”

Osim problema neuslovnog stanovanja i uopšte stanovanja ako se razvedu, Romkinje nemaju ni dovoljno informacija o tome da kao žrtve nasilja imaju pravo na pomoć, niti su se obraćale za pomoć opštini ili drugim institucijama da im pomognu pri finansiranju režiskih troškova (struja, voda), plaćanja kirije i sl. Većina ih živi kod svojih ili muževih roditelja i taj smještaj je neuslovan. Generalno im trebaju bolji uslovi

za stanovanje. Pomoć koja bi vam dobro došla je sufinansiranje sutruje, vode i pomoć pri nabavci ogreva.

46-godišnja Romkinja, majka dvoje djece, nezaposlena, iz prigradskog naselja, koja trpi nasilje od strane zeta iznosi svoje iskustvo po pitanju stanovanja:

„Živim u naselju gdje skoro čitavo naselje ne plaća vodu jer nema sredstava. Bilo bi dobro da nam se tu pomogne. Ja imam dug za vodu od 1500 KM. I ja i muž nemamo stalni posao. Radim sezonski ili kod privatnika kao čistačica, tako da nemamo od čega platiti taj dug. Voljela bi da nam opština pomogne, ne samo meni nego čitavom naselju.”

Romkinja koja ima 40 godina i samohranamajka dvoje djece, nezaposlena, iz Bijeljine, udovica navodi svoje iskustvo:

„Ja sam samohrana majka 10 godina, jer je moj čovjek umro, po tuđim kućama sam, sve mi obećavaju, a ništa od toga nema "obećanja - radomilovanja". Donacija se dijelila, mene su prevarili, nema za mene, jer nemam placa. Sad su rekli da ću biti na spisku u opštini za donaciju, Dragan /Iz udruženja za pomoć Romima Otaharin/ mi je rekao da će mi pomoći, vidijećemo da li će održati riječ. Drugo, dobijem 180 KM dječijeg doplatka, ali to meni ne može biti, dok ja platim struju, komunalije, kupim hranu djeci, šta će mi ostati, ništa. I onda krenem da tražim pomoć u opštinu, ne daju mi, pošalju mi odbijenicu. Odem u Centar za socijalni rad po ovom suncu i ovoj žegi, treba mi za more da pošaljem dijete da ima nešto, ali mi ne daju, kažu nema. Treće, Dragan mi kaže "Zašto ova curica ne ide u školu". Ne mogu ja da svoje dijete silim da ide u školu kad neće. Nije bitna srednja škola, bitna je osnovna škola, a ona je završila devet razreda i nema više volju. Sad se radi svašta preko TV se gleda i ja sam nju upisala, a ona neće. Zašto je prebačena u prehrambeno-prerađivački smjer, jer nema volju da ide tamo, svašta se radi...u ovoj današnjici...Nemam svoju kuću, sve obećaju ali ništa, jer traže pare...Sad ja tebi kažem ne uzimam ništa do ovog keksa što mi date džabe...A onaj dan kada dodje donacija ja tebe odvedem u ćošak i dam ti toliko i toliko i ti meni pružiš..ko im da pare taj ima sve...Ja samohrana majka koja živi samo od socijalnog doplatka treba da skupljam i da dam njima, zašto to...”

Druge žene zbog nemogućnosti da same sebi obezbijede stan, nerazumijevanja roditelja, nemogućnosti da dobiju smještaj od opštine ili osiguraju stan na drugi način ostaju u nasilnim vezama. Razlog tome je generalna neinformisanost o njihovim pravima i nepoznavanje prava s kojim raspoložu na

prodruđu svojih kantona i gradova. Postoji i jedno pozitivno iskustvo korisnice sigurne kuće koja je uspjela svojim snagama otići od nasilnika s 4 djece, zaposliti se i dignuti kredit za stan.

47-godišnja osoba koja ima anksiozni poremećaj, tri godine je bila u nasilnom braku, majka jednog djeteta, zaposlena iz Sarajeva, navodi svoje iskustvo o neinformisanosti o svojim pravima:

„Ja nisam ni znala da mogu tražiti pomoć od nekog. Znam da su nekad prije bile liste po preduzećima, a sad ne znam ni kako se može dobiti. Ja sam samohrana majka već 20 godina i nisam znala da sam mogla tražiti. Ja nekako nisam nikad ni razmišljala da se nekom obratim za pomoć jer radim i imam platu. Uvijek mi je bilo da su socijalni slučajevi oni koji nemaju nikakvih primanja i da je ta pomoć za njih. Ja radim u poreznoj upravi i kod mene dolaze ljudi po uvjerenja kako bi predali za socijalnu pomoć. Kad vidim te ljude, mene bi bilo i stid da tražim pomoć kad već radim. S tim da sam se obraćala za invalidninu. Kad sam izvadila bubreg otišla sam u centar za socijalni rad i oni tamo su me pitali, je li samo jedan i imaš li još nešto. Predala sam i dobila procenat invalidnosti ali moj procenat nije ulazio u kategoriju onih koji bi dobili pomoć, manji je od 90%.”

Učesnice koje su odlučile izaći iz nasilne veze obraćale su se za pomoć u vezi stanovanja državnim institucijama. Iskustva su razočaravajuća. U institucijama su nailazile na različite probleme, od neljubaznosti osoblja do zakonskih ograničenja i poteškoća. U Zenici se ovim ženama nudio neuslovan smještaj dok u Sarajevu nisu imale ponuđenu ni tu opciju.

38-godišnja majka dvoje djece sa završenom višom školom, osoba sa Osoba sa onesposobljenjem, duži niz godina živjela u nasilnom braku, zaposlena, iznosi svoje iskustvo kako je izašla iz nasilne veze i iskustvo sa institucijama.

„Sad sam rekla da je centar za socijalni rad. Otvoreno je pokazivao kao da ja nisam sposobna da odgajam djecu zato što sam osoba sa invaliditetom. Tako da je meni bio veliki strah da ne izgubim djecu. To mi je užasan pritisak bio. Kolegici na poslu sam stalno plakala kad sam išla na sud. Bilo me strah da mi ne oduzmu djecu zato što sam osoba sa invaliditetom. On je navodio da ja nisam sposobna da odgajam djecu jer sam invalidna osoba, i da meni treba vodič u životu. A ja sam bila ta koja se za sve brinula u porodici, iako je on zdrava osoba bio. On je koristio moj invaliditet da bi ostvario neka prava. Kad se zatvorimo u stanu stalno prigovaranje. Pred komšijama sve divno, krasno. On se brine o invalidnoj ženi, djeci, na njemu je sve....Donešena je

odluka o viđanju djece, on je to tražio. Prije godinu dana je donešena ta odluka i ništa se ne poštuje šta piše u odluci. Otišla sam u centar da pitam što se ne poštuje ovo što je on tražio. Rekli su mi da ne mogu oni ništa. Dole napomena stoji da će centar to nadgledati. Nikad nisu ni nazvali, a ne došli da provjere da li je to tako. Djeca kad odu kod njega nastavljaju se vrijeđanja i svašta nešto. Samnom nema kontakta jer ja ne dozvoljavam, a djecu i dalje vrijeđa. Ne znam, nisam više pametna šta da uradim. Nikad niko nije nazvao iz centra da pita kakva je situacija.”

33-godišnja majka dvoje djece, iz ruralnog područja ZE-DO kantona, nezaposlena, Žrtva porodičnog nasilja, razvedena, bila je 14 godina u nasilnom braku, navodi svoje iskustvo:

„Ja znam da ima opština za socijalno ugrožene i to su bivši izbjeglički kampovi u Banlozima i u Putovićima. Tu su smještene razne vrste ljudi, alkoholičari, bivši narkomani, sadašnji narkomani. To nije adekvatno za normalnu porodicu i za djecu.”

Većina ih je tražila pomoć u finansiranju/sufinansiranju dijela kirije ili režijskih troškova i tu su ponovo nailazile na barijeru. Ove vrste pomoći nisu dobijale jer ne spadaju u kategoriju stanovništva koje ima pravo na ovakvu vrstu pomoći i procijenjeno je da su sposobne za rad. Jedan manji broj učesnica nikad nije tražio pomoć jer su zaposlene i same su snosile troškove stanovanja.

34-godišnja majka jednog djeteta, nezaposlena sa SSS, iz Bijeljine, žrtva nasilja u porodici već, iznosi svoje iskustvo:

„Kod mene je stambeno pitanje neriješeno, živim u kući kao podstanar, same nas dvije do prije dvije godine. Mama mi je umrla od raka, od njega nemam nikakve pomoći, tek je sad razvod u procesu, to stoji na sudu, nije riješeno, djetetu ništa ne daje. Dijete je na porođaju povrijeđeno, ja sam prošla sve te terapije i dan danas radim vježbe, sama radim, sama se borim i to je to. Znaci, faktički kad me izbacij, na ulici sam nemam stambeno pitanje riješeno. Od države nikad ništa nisam dobila, sve što sam u životu stvorila ostvarila sam sama svojom voljom.”

Velika većina učesnica, ne vjeruju da im država može pomoći vezano za stanovanje. Žene koje su se obraćale institucijama nisu dobile pomoć, one koje se nisu obraćale čuju iskustva drugih te se iz tog razloga i ne odlučuju tražiti pomoć. Jedna od učesnica iako je zajedno sa bivšim mužem vlasnica stana, iz istog se sa djecom odlučila iseliti i sad stanuje kod roditelja. Bivši muž ne želi da prodaju stan niti da

pronađu kompromisno rješenje. Svim institucijama se bezuspješno obraćala za pomoć. Generalno mišljenje svih učesnica o državi i radu njenih institucija je jako nisko.

38-godišnja majka dvoje djece sa završenom višom školom, osoba sa onesposobljenjem, duži niz godina živjela u nasilnom braku, zaposlena, iznosi svoje iskustvo kako je izašla iz nasilne veze.

„Ja ne bi voljela da pričam o svom problemu, ali kad sam već počela da budem otvorena. Ja sam sa dvoje djece morala da napustim stan koji smo mi zajedno kupili. Suprug je ostao u stanu, a ja sam sa dvoje djece otišla u podstanare. Tu je bio centar za socijalni rad koji nije imao nimalo razumijevanja. Ja sam navela sve dokaze da plaćam kiriju i da su djeca kod mene. Odrđena mu je minimalna alimentacija. Mene je jako razočaralo da centar nije radio u korist djece. Mogla sam ja ostati u stanu sa djecom, a da on ide i iznajmi sebi neki stan. Oni uopšte nisu htjeli reagovati na to. Ja ne vidim da država pomaže ni invalidnim osobama ni djeci. Sve to ima na papiru a na djelu, nažalost, nema ništa.”

Žene bi se lakše odlučile napustiti nasilnu vezu kada bi za početak imale pomoć u obezbjeđivanju smještaja. Sve učesnice su navele da bi im od velike pomoći bilo obezbjeđivanje stana u prvom periodu nakon izlaska iz nasilne veze. Ta pomoć može biti u vidu uslovnog socijalnog stana ili finansiranja/sufinansiranja kirije i režijskih troškova. Problem stanovanja je često usko povezan sa problemom zapošljavanja i mogućnosti samofinansiranja troškova stanovanja. Učesnice koje su zaposlene govorile su da zbog malih primanja nisu u mogućnosti plaćati kiriju.

Majka 3 djece koja ima 40 godina, nezaposlena, iz ruralnog dijela Sarajevskog kantona, žrtva porodičnog nasilja i još živi u nasilnom braku, iznosi svoje iskustvo kome se obraćala za pomoć:

„Ja sam se obraćala centru za socijalni rad za jednokratnu pomoć. Dobila sam je. Nisam imala novac da izvadim vjenčani list i za kćerku rodni list...Obraćala sam se ja, ali oni kažu da tražim sama. Kako da tražim kad ne radim, neće mi niko dati džaba da stanujem...Pitala sam ja, ali oni kažu, prvo nađite posao pa onda nađite stan i sami se snalazite. Jednostavno ove države uopšte nema. Ja ne vjerujem da ima te države i da postoji tako nešto. Šta njih briga što sam ja imala problem sa mužem koji je htio jednu večer da me ubije. Nemam se uopšte kome obratiti. Obraćala sam se policiji, oni uopšte ne reaguju. Oni samo kažu doći ćemo i kad dođu kažu, ma to je neka svađa, ti njemu, on tebi. Međutim oni tu ne budu, nema svjedoka. Kažu, nađite svjedoka.

Međutim, ja sam i slikana, slikali su me iz krim policije, da me muž istukao. Imala sam udarce po rukama, modrice od stezanja ruku, kako je naletio na mene.”

45-godišnja majka 4 djece, zaposlena iz Mostara, bivša korisnica sigurne kuće, raseljena, žrtva fizičkog i psihičkog nasilja od strane muža, navodi:

„Kad sam ja išla za to Bafo naselje (*„Buffer“ naselje sa socijalnim stanovima*), vidjela sam da nema ništa do toga, rekli su mi – nisi raseljeno lice, pa sam ja išla na petera, desetera vrata kako da dobijem status. Nisu me protjerale vojske nema veze s koje strane, jedne su protjerali jedni drugi druge treći treće a ja sam tražila kako da ja dobijem taj status, nigdje nema u zakonu paragrafa da bih se ja mogla uhvatiti za bilo što, ja kad sam išla tamo tražiti uzela sam 5 dana godišnjeg i tražila, a bolje bi bilo da sam ležala. Pa sam tražila da mi daju građevinskog materijala, ma ništa ništa ništa.”

66-godišnja majka 2 djece, penzionisana, iz Mostara, bivša korisnica sigurne kuće, razvedena, udovica, žrtva fizičkog i psihičkog nasilja od strane bivšeg muža, navodi svoj stav o tome kako izgleda izaći iz nasilnog braka:

„Nasilnika ostavljaju na slobodi, a žrtva je i dalje žrtva. Da nema skloništa na ulici si. On je zaštićen u ovoj državi, ma nasilnika treba izbaciti bolan ni u kakvo sklonište. A ima muškaraca žrtva nasilja ima nekih i to je možda nekih 2 posto. Njih treba a ne kažnjavat žene i djecu. Žene su kao negativne, proste kurve oni su poštene i zašto nisi trpila. Trpiš 30 godina, ja sam davala intervju za Austriju, žrtva sam 30 godina zbog djece sam trpila nasilje. Mogu ja svugdje otići, a gdje ću sa maćicima. Oni su još više oni se kuraže. Kaže a zbog čega je to radio, čuj zbog čega.

Iz prethodno navedenoga može se vidjeti kako većina žena ne vjeruje da im Opština ili druge institucija mogu pomoći, kad je u pitanju rješavanje stambenog pitanja.

37-godišnja majka jednog djeteta, zaposlena sa srednjom stručnom spremom, iz Bijeljine, žrtva nasilja u porodici koja je 2,5 godine u vanbračnoj vezi, iznosi svoje mišljenje o potrebnoj podršci:

„Mi smo svjesni da je naše društvo siromašno, da je stvarno fantazija da nam neko kupuje kuće ili stanove, ali neka prva pomoć, znači tri mjeseca, šest mjeseci, mjesec, bilo šta dok se ne snađe...Pomoć pri zapošljavanju, prvenstvo pri zapošljavanju, znači majkama sa djecom koje su preživjele ovakve traume, mjesec-dva je zbrinuti, pa nije bitno samo da ima kupatilo. Pa može i

da se iznajmi nešto, pa da se tu jednostavno vrte, smjenjuju...kada se snađe jedna dođe druga i tako...”

Možemo zaključiti da bi Opštine, gradovi trebali voditi računa da se jedan dio stanova kao alternativni vid smještaja predvidi za žene žrtve nasilja. Kao što većina učesnica žena žrtava nasilja navode, zakon o socijalnoj zaštiti nije im predvidio nijedan vid sigurnosti i zaštite, posebno u kriznim situacijama kad je ugrožen njen život.

Dostupnost pravdi

U ovom dijelu se sa ženama razgovaralo o tome koliko im je poznat termin besplatne pravne pomoći i koliko su koristile ovakve vrste usluga. Veći dio žena nikad nije čulo za ovaj termin i samim tim nije koristilo usluge centara koji pružaju takvu pomoć. Uglavnom su neinformisane o svojim pravima pogotovo kad je riječ o ženama koje nisu obrazovane. Također velika većina uopšte nije čula da postoje Zakoni o zaštiti nasilja u porodici.

Ostale učesnice istraživanja su za besplatnu pravnu pomoć čule od predstavnica nevladinih organizacija ili uposlenika centara za socijalni rad. Nepoznavanje postojanja zakona, prava koja imaju i izolacije u kojoj se nalaze zbog nasilja koje preživljavaju žene se ne odlučuju da potraže pomoć. Nekolicina njih se obraćala nevladinim organizacijama koje su pružale besplatne pravne usluge najčešće u slučaju razvoda.

55-godišnja majka troje djece, Romkinja, iz progradskog naselja Zenice, koja je duži vremenski period živjela u nasilnom braku i čiji muž je umro.

„Ja jesam. Obratila sam se policiji. Policija me smjestila u Mediku. Medika mi je bila spas.”

31-godišnja Romkinja, majka troje djece, nezaposlena, iz prigradskog naselja Sarajeva, razvedena, navodi svoje isustvo o tome koliko je upoznata sa besplatnom pravnom pomoći:

„Čula sam za to. Morala sam da tužim čovjeka da bi dobila socijalnu pomoć. Da mi plaća po 100 KM za njih. Ni on nigdje ne radi, al eto bar da plaća tih 100 KM. Tad sam išla kod njih da mi napišu to da on plaća za djecu. Tamo je sve besplatno. Oni tebe sve saslušaju, to su advokati samo što poslije osam dolaze tu raditi. Tako da su mi sve napravili i predala sam na sud. Kasnije

je poziv došao, ja sam otišla tamo. Tamo mogu otići ako mi bilo šta zatreba, npr. ako me odbiju sa socijalne pomoći, mogu otići da mi napišu žalbu.

Jedan manji broj žena iako je znao za postojanje centara nije se obraćao za pomoć jer još uvijek nisu spremne da napuste nasilne veze. Razlozi za ostajanje u ovakvim vezama su povezani sa problemima o kojima se govorilo u predhodnim temama. Učesnice koje su se obratile za pomoć su zadovoljne pruženim uslugama. Jedna od ispitanica koja je bila izložena psihičkom maltretiranju od strane poslodavca tj. mobingu se nije odlučila potražiti pravnu pomoć nego bi davala otkaze i mijenjala poslove.

Pored pisanja različitih podnesaka žene dobiju i bitne informacije oko plaćanja sudskih troškova. Svako podnošenje tužbe na sudu košta uglavnom oko 200 KM. Ako su žene nezaposlene i prijavljene na Biro za zapošljavanje oslobođene su plaćanja ovih troškova. Pomoć koju pružaju centri za besplatnu pravnu pomoć nije uvijek dovoljna da bi se riješili svi problemi. Poslije završenog procesa rastave braka žene koje imaju djecu podnose zahtjeve za traženje alimentacije. Bivši muževi najčešće ne plaćaju alimentaciju, nakon čega centri pomažu u pisanju zahtjeva za izvršenje. Dalje im više ne mogu pomoći jer ne pružaju usluge zastupanja pred sudovima. Onda idu kod advokata koji im naplaćuju svoje usluge. Žene najčešće to ne mogu sebi priuštiti i odustaju od daljeg gonjenja.

28-godišnja majka 2 djece, nezaposlena sa SSSm iz Bijeljine, žrtva nasilja u porodici, 8 godina u braku, dijeli svoje iskustvo oko alimentacije:

„Takođe i ja sam predala u besplatnoj pravnoj pomoći papire za alimentaciju, sada čekam. Odustala sam od imovine, iako smo devet godina živjeli zajedno, nismo bili vjenčani, ali kažu da imama neka prava, odustala sam od svega toga, sve što tražim to je alimentacija, jer nemam ja živaca s njim se pregoniti po sudu, e ja sam ovo, ti si ono...jednostavno nije to vrijedno mojih živaca, mnogo toga sam preživjela, nemam više snage da se borim s njim. Samo alimentacija, od ostalog sam digla ruke, ne treba mi ništa, alimentacija i da me ostavi na miru...”

40-godišnja majka jednog djeteta, sa završenom osnovnom školom, nezaposlena iz Bijeljine, žrtva nasilja u primarnoj porodici, živi u braku, kćerka joj je žrtva socijalne nebrige, navodi svoje iskustvo:

„Ja već deset godina tražim pomoć, bila sam u opštini više puta, u Lari više puta, u OEBS-u, ombudsmenima, međunarodnoj policiji, ne znam kome se sve nisam žalila i na kraju ništa, i rekla sam policiji ne bude mi li niko pomogao sješću ispred zgrade Okružnog tužilaštva u Bijeljini i presjeću sebi vrat, i ostaviti im poruku da su oni krivi za moj život jer su me doveli do toga da deset godina trpim nasilje u porodici, a sud nema osnova da pokrene krivičnu prijavu. SENIJA: Radom u Lari sam i ja zadovoljna, ali kada dođe do sudskog procesa onda vam treba debeo džep, da bi se nešto završilo, jer se sve novcem završava. SENIJA: Mislim da bi trebalo policija da više ima obzira prema pozivima žrtava nasilja u porodici, to se odnosi i na tužilaštvo, da se ti ljudi koji čine zla djela drastično kazne....a ne novčanom kaznom i mjesec dana uslovno, jer će to oni opet ponoviti. Rigorozne kazne i izdvajanje žrtve od nasilnika.“

27-godišnja majka dvoje djece, bez škole, nezaposlena, Romkinja i izbjeglica iz prigradskog naselja, rastavljena, iznosi svoje iskustvo od koga je tražila pomoć i šta je postigla tim:

„Jesam ja tražila pomoć preko suda, preko opštine, preko Medice, preko centra za socijalni rad u vezi malog kad je ostao kod oca. Mi smo imali probleme, tukao me non stop. Ja sam malog ostavila kod njega jer više nisam mogla trpiti udarce i maltretiranje. Malog sam preko suda dobila. Obratila sam se i advokatu...Plaćala sam takse, one markice male i platila sam advokata. Advokatu sam platila 170 KM za jedan potpis...Nisam imala nikakvu pomoć. Čak su me napali u centru za socijalni rad prije nekih deset godina. Rekli su mi zašto će kod mene dijete, koga će dijete zvati tata, zašto hoću djete prebaciti sa njegovog prezimena na svoje, ma svašta nešto. I sad kad odem u centar da se obratim za starijeg sina, kažu mi da on ima živog oca i da ganjam njega. A on ne plaća alimentaciju i nikad mi nije ništa dao.“

Učesnice su navele da bi žrtve rodno zasnovanog nasilja u porodici trebale biti oslobođene plaćanja sudskih troškove bez obzira da li su zaposlene ili ne. Sljedeća vrsta pomoći bi bila da se pri centrima za besplatnu pravnu pomoć obezbijede advokati koji bi ih mogli zastupati pred sudovima ili da ova kategorija stanovništva ima određeni popust pri plaćanju advokatskih usluga.

33-godišnja majka dvoje djece, nezaposlena sa SSS iz ruralnog dijela okoline Zenice, koja je žrtva porodičnog nasilja i razvedena, bila u nasilnom braku 14 godina, iznosi svoje iskustva šta je postigla kada je koristila usluge pravne pomoći:

„Ja jesam. Kad sam imala nasilje u porodici obratila sam se prvo centru za socijalni rad i policiji. Oni su mi pomogli. Smjestili su u Mediku i mene i djecu. Kad sam se malo pribrala, otišla sam u pratnji psihoterapeutkinja u Centar za pravnu pomoć ženama žrtvama nasilja. Tu sam dobila adekvatnu pomoć, napravili su mi tužbu za povjeravanje i izdržavanje djece. To sam odnijela na sud gdje su mi sve objasnili kako i šta. Donijela sam potvrdu da sam na birou i CIPS, tako da nisam morala platiti ni podnesak tužbe koji je 200KM. Stvarno su mi izašli u susret.”

Ista ispitanica daje i preporuku šta je potrebno ženama da im se olakša proces razvoda:

„Potrebno je da se ne plaćaju sudski troškovi. Na primjer, da žene ne plaćaju sudske troškove za povjeravanje i izdržavanje djece. To puno znači jer da bi se predala bilo koja tužba mora se platiti 200KM. Meni su u Centru za besplatnu pravnu pomoć ženama, besplatno sačinili tužbu. Uz tu tužbu sam predala CIPS i potvrdu sa biroa i nisan ni feninga platila, a dole fino piše da je vrijednost spora 200KM.”

55-godišnja majka troje djece, Romkinja, iz progradskog naselja Sarajevaa, koja je duži vremenski period živjela u nasilnom braku i čiji muž je umro navodi svoj stav koja vrsta pomoći je potrebna ženama žrtvama nasilja kako bi mogle da se izbore za svoja prava i šta bi to država trebala da obezbijedi tim ženama da bi im olakšala:

„Najbolje bi bilo da nam država da dobar štrik pa da se objesimo. Ne gledaju nas, niko nas ne poštuje. Šta je ona od mene bolja ako kucnem joj na vrata?! Samo te šalju od vrata do vrata i kad sva vrata obiđeš, ovo je živa istina što ti pričam, pričam ti o centru za socijalni rad. Kad sva vrata obiđeš, uzmeš svoju torbu pod ruku i plaćući ideš napolje. Izađeš a nikakvo rješenje nemaš a glad te obara dok hodaš. Oni teni ne vjeruju.

47-godišnja žena koja ima anksiozni poremećaj, majka jednog djeteta, zaposlena iz ruralnog dijela ZE-DO kantona i koja je tri godine bila u nasilnom braku, djeli svoje iskustvo:

„Kad sam se rastajala koristila sam pravne usluge. Ne znam kako je sad, ali tad je sve išlo preko centra za socijalni rad. Prvo su bili obavezni pokušaji mirenja. Poslije smo se mi dogovorili da ćemo se sporazumno rastati da bar to uradimo kako treba i bez problema. Izašli smo na jedno ročište, poslije je svako platio svoje troškove i to je to...U ovoj državi ništa ne funkcioniše kako treba. Žene koje ganjaju neku vrstu pomoći dok izganjaju sve potvrde i svu potrebnu

dokumentaciju treba im opet novac kojeg nemaju. Bilo bi dobro da postoji neki centar u kojem bi žena kad dođe mogla dobiti svu potrebnu pomoć.”

Neke ispitanice su razočarane u mehanizme državne zaštite, da ne postoji samo organizacije koje mogu pomoći, nego da zakonski bude osigurana pravna pomoć žrtva rodno zasnovanog nasilja, pomoć pri zapošljavanju, pomoć pri rješavanju stana, psihološku pomoć, sve ono što smatraju da sad ne postoji.

Mlađa ispitanica od 23 godine, bez djece, radi na crno, iz Mostara, bivša korisnica sigurne kuće, doživjela fizičko i psihičko zlostavljanje od strane oca, iznosi svoje razočaranje u institucije:

„Ja sam se bila razočarala, općenito u Centar (*za socijalni rad*), policiju, jedino mi je SOS Kinderdorf pomogao i vi ovdje naravno (*Caritas*). Što se tiče policije i Centra, ja sam jednom došla u situaciju i otišla sam u ured N.D. naravno preko veze, i podnijela tužbu. Kad sam došla u Centar oni me šalju u Kinderdorf, oni u policiju, iz MUP-a kažu mi ti ne možemo ništa bez Centra za socijalni rad. Niko mi nije rekao što da radim slali su me od jedne ustanove u drugu. Kad sam došla u policiju, mama je bila kod nas u stanu a mala sestra je ostala s njim, ja se nisam brinula za njeno fizičko zdravlje, on nju voli, ali bilo me strah što ako njemu dođe da je odvede negdje vani, i mi je više nećemo vidjeti, toga sam se bojala. Ja dođem kod inspektorice, nakon što su me izvozili, i ona meni govori - ništa mi tebi ne možemo pomoći, ti si ovdje bila već nekoliko puta, šta ti očekuješ od nas, u meni je bila masa emocija i bijesa, kad sam ustala stolica je pala o pod, nisu mogli vjerovati da ja tako reagiram kao mlada osoba, ja sam izašla iz policije i nisam se više vraćala; kad neko kaže hajde u Centar za socijalni rad oni će nešto napraviti ma neće. Koliko puta smo bili i prije nego je mama otišla. I prijave i sve, nema ništa od tog. A za besplatnu pravnu pomoć ja nisam znala možda je mama znala ali nije ona imala jaku volju da ode. Možda sad kad vratim film možda sam bila mlada, ja mislim da neke stvari mogu promijeniti, ali šta ćeš ti kad ti dođe 18-godišnjica, misliš da je nezrela.”

Zaključci i implikacije

Opšti zaključci

Nasilje u porodici kao jedan od najtežih oblika narušavanja ljudskih prava na žrtve ostavlja teške posljedice koje se protežu ne samo na njihovo fizičko i psihičko zdravlje nego i na njihovo funkcionisanje u okviru porodice i društva. Ukoliko žene žrtve rodno zasnovanog nasilja pripadaju nekoj od marginalizovanih grupa kao što su izbjegla/raseljena lica, žena sa onesposobljenjima, majke djece sa onesposobljenjima/ teškoćama u razvoju, nacionalne manjine (posebno Romkinje) stepen diskriminacije je veći i re-viktimizacija češća. Kao posebne oblasti u kojima su žene žrtve nasilja izložene diskriminaciji i re-viktimizaciji su zapošljavanje, briga o djeci, stanovanje i pristup pravdi. Uticaj ove četiri oblasti na poboljšanje položaja žena žrtava nasilja u porodici je vrlo usko vezan i ne može se jasno razgraničiti. Nezaposlenost direktno utiče na ekonomski položaj žene i njenu dalju izloženost nasilju, ali žrtve nasilja vrlo često nisu u mogućnosti, iako imaju potrebne kvalifikacije, da prihvate dostupni posao zbog činjenice da se samostalno brinu o svojoj djeci. Kako na lokalnom nivo nema politika koje bi se bavile poboljšanjem položaja žena žrtava nasilja žrtve nemaju povlastice ili definisan status u pristupu socijalnoj zaštiti, zapošljavanju, pomoći u brizi o djeci, socijalnom stanovanju ili besplatnoj pravnoj pomoći.

Zapošljavanje/poštovanje radnih prava

- Većina žena žrtava rodno zasnovanog nasilja su nezaposlene ili je njihov radni status neadekvatno riješen. Nezaposlenost dodatno utiče na žene žrtve nasilja, jer ih čini ekonomski zavisnim od nasilnika i zadržava u krugu nasilja.
- Žene žrtve nasilja bez obzira na stepen obrazovanja nisu dovoljno informisane o pravima koja proističu iz radnog zakonodavstva, niti su upoznate sa dostupnim programima prekvalifikacije, samozapošljavanja ili podsticajima za zapošljavanje.
- Žene žrtve nasilja koje nastavljaju živjeti u nasilnoj vezi su često od strane nasilnika onemogućene da se zaposle. Izolacija kao jedan od mehanizama nasilja u porodici se ogleda i u direktnim ili indirektnim zabranama žrtvi da prihvati zaposlenje koje im je na raspolaganju, ili

pritisak da se napusti postojeće zaposlenje. Vrlo često zaposlenje žrtava nasilja je ugroženo ponašanjem nasilnika i poslije prestanka nasilne veze.

- Poslodavci, pogotovo oni u privatnom sektoru, nisu senzibilisani za problematiku nasilja u porodici niti posljedice koje žrtve trpe. Kao posljedica ne razumjevanja od strane poslodavaca i u radnom okruženju žrtve nasilja u porodici često trpe dodatni pritisak koji vodi napuštanju posla.
- Žrtve nasilja u porodici koje su u svom porodičnom, socijalnom i radnom okruženju naišle na podršku lakše su napuštale nasilne veze i aktivnije radile na rehabilitaciji i resocijalizaciji sebe i svoje porodice.
- Postupci evidencije nezaposlenih, ostvarivanja prava po osnovu nezaposlenosti, podsticaja za samozapošljavanje i zapošljavanje, programa pre i dokvalifikacije odvijaju se preko Biro za zapošljavanje. Žrtve nasilja u porodici nisu dovoljno upoznate sa postojećim pravima i dostupnim programima, dok istovremeno uposlenici Biro za zapošljavanje nisu dovoljno senzibilisani na problematiku nasilja u porodici niti unutrašnje politike rada prepoznaju i sadrže standarde za zaštitu i pomoć žrtva nasilja u porodici.

Briga o djeci/ ostvarivanje prava predviđenih porodičnim zakonom i zakonom o dječijoj zaštiti

- Jedan od problema sa kojim se suočavaju žrtve nasilja u porodici je i činjenica da se u toku nasilne veze i po prestanku iste uglavnom samostalno bez pomoći partnera ili društvene zajednice brinu o svojoj maloljetnoj djeci, djeci koja su na redovnom školovanju po sticanju punoljetstva i djeci koja imaju poteškoća u razvoju. Briga o djeci se ogleda u staranju za osnovne potrebe djece (hrana, obuća, odjeća, školski pribor) i čuvanje djece.
- Ne postoji sistemska podrška žrtvama nasilja u porodici da bi se na adekvatan način u toku trajanja nasilne veze i po izlasku iz iste obezbjedile osnovne potrebe svojoj djeci

- Žrtve nasilja u porodici su upoznate sa zakonskom obavezom izdržavanje djece, ali u praksi žrtve nasilja teško pristupaju ovom pravu iz razloga što su bivši partneri koji imaju obavezu izdržavanja djece nezaposleni ili zaposleni na sivom tržištu rada što onemogućava naplatu potraživanja po osnovu zakonskog izdržavanja.
- Žrtve nasilja majke maloljetne djece i kad ostvare pravo na socijalna davanja u vidu dječijeg dodatka nisu u mogućnosti da tim primanjem značajno doprinesu poboljšanju finansijske situacije porodice. Visina dječijeg dodatka varira u različitim djelovima BiH (kreće se od 14 KM do 40 KM) čime su žrtve dodatno diskriminisane i u zavisnosti od dijela BiH u kome žive.
- Žrtve nasilja u porodici sporadično uspiju dobiti određeni vid pomoći od centara za socijalni rad ili humanitarnih organizacija u odjeći, obući, školskom priboru, hrani ali to nije dovoljno da zadovolji osnovne potrebe njihove djece i najčešće su prinuđene da se sam snalaze.
- Žrtve nasilja majke djece sa posebnim potrebama dodatno su diskriminsane, jer pored osnovnih potreba njima je neophodno da svojoj djeci obezbijede lijekove, medicinsku opremu, troškove liječenja.
- Boravak djece u ustanovama, djece u predškolskim ustanovama i subvencioniranja boravka djece u predškolskim ustanovama i produžetog boravka školske djece reguliše se na nivou lokalnih zajednica. Pristup ovim pravima žrtvama nasilja u porodici nije garantovan niti izjednačen nego varira od slučaja do slučaja i od lokalne zajednice do lokalne zajednice. Subvencije i uslovi prihvatnja djece u predškolske ustanove neće biti odobrene ili olakšane žrtvama nasilja samo zbog toga što su žrtve nasilja nego centri za socijalni rad očekuju da se steknu dodatni uslovi kao što su psihička i fizička onesposobljenja.
- Žrtve nasilja koje su majke maloljetne djece predškolskog uzrasta i djece koja pohađaju niže razrede osnovne škole ukoliko rade u više smjena nisu u mogućnosti da obezbijede smještaj u predškolske ustanove i produženi boravak, jer ove ustanove nemaju fleksibilno radno vrijeme.

Stanovanje

- Neriješeno stambeno pitanje jedan je od čestih razloga zašto žene ostaju u nasilnim vezama. Sljedeći patrijarhalni obrazac u BiH imovina se i dalje najčešće vodi na mužu, a proces diobe bračne tekovine je dug i neizvjesnim završetkom po žrtvu nasilja.
- Kako žrtve nasilja u porodici nisu prepoznate i priznate kao korisnice socijalne zaštite i prava predviđenih socijalnom zaštitom. Prinudene su da svoja prava ostvaruju pozivajući se na status osoba u stanju socijalne potrebe. U centrima za socijalni rad ne postoji uvijek spremnost da omoguće žrtavama nasilja neka od prava garantovana zakonima o socijalnoj zaštiti.
- Žrtve rodno zasnovanog nasilja se lakše odlučuju da napuste nasilnu vezu i zaustave nasilje ukoliko imaju podršku porodice i obezbjeđen adekvatan smještaj.
- Žrtve nasilja u porodici ne nailaze na razumevanje niti podršku lokalnih vlasti prilikom pokušaja da obezbejedu pravo na socijalno stanovanje.
- Problem adekvatnog smještaja je usko povezan sa mogućnošću zapošljavanja i brige o djeci, a neuslovno stanovanje kome su najčešće izložene Romkinje i izbjeglice/raseljena lica žrtve nasilja, dodatno doprinosi njihovoj viktimizaciji i otežava rehabilitaciju i resocijalizaciju žrtava.
- Žrtve nasilja nisu dovoljno informisane o pravima koje ima pripadaju u domenu socijalnog stanovanja, ali u isto vrijeme krovni zakoni o socijalnoj zaštiti, kao i politike socijalne zaštite na nivou lokalnih zajednica, ne prepoznaju žrtve nasilja kao posebnu kategoriju korisnika ili na bilo koji način kategoriju korisnika koja bi trebala imati povlastice u ostvarivanju prava na socijalno stanovanje.
- Pozitivna praksa je primjećena u ostvarivanju prava Romkinja žrtava nasilja koje su kroz fondove u okviru Dekade Roma obezbjedile adekvatan stambeni smještaj za sebe i svoje porodice. Ali prilikom ostvarivanja ovih prava njihov status žrtve nasilja nije doprinjeo njihovom pravu.

Dostupnost pravdi

- Žrtve nasilja su nedovoljno upoznate sa svojim pravima i mehanizmima zaštite od nasilja.
- Zbog nedostatka informacija o besplatnoj pravnoj pomoći, nemogućnosti plaćanja sudskih taksi i angažovanju advokata žrtve nasilja odustaju ili ne pokreću tužbe koje bi vodile do sudskih postupaka kao što su brakorazvodne parnice, dioba bračne tekovine, zakonsko izdržanje

maloljetne djece, zakonsko izdržavanje punoljetne djece na redovnom školovanju, zakonsko izdržavanje bračnih i vanbračnih partnera, koji bi im obezbjedili zaštitu prava i osigurale kakvu takvu finasijsku sigurnost.

- Žrtve nasilja u porodici nisu upoznate sa postojećim pravnim okvirom za zaštitu žrtava nasilja u porodici niti sa dostupnom pravnom pomoći organizovanom na nivou opština ili centara za besplatnu pravnu pomoć.
- Žrtve nasilja se za pravnu pomoć najčešće obraćaju nevladinim organizacijama ili centrima za socijalni rad, ali je besplatna pravna pomoć koju dobiju u tim prilikama ograničena i nije sistematski rješena ni ujednačena.
- Parnični sudski procesi u kojima žrtve mogu ostvariti svoja prava u principu traju dugo i iziskuju finansijske izdatke u vidu sudskih taksi i nadoknada advokatima, koje žrtve nasilja u porodici s obzirom na tešku ekonomsku situaciju u kojoj se nalaze nisu u mogućnosti da podnesu.

Preporuke

Opšte preporuke

Ako je određeni progres u zaštiti žrtava rodno zasnovanog nasilja postignut u BiH kako u usvajanju zakonskog okvira za zaštitu tako i izgradnji određenih mehanizama zaštite neophodan je dalje angažman vladinog i civilnog sektora u cilju poboljšanja primjene postojećih zakonskih propisa, usaglašavnje postojećih propisa sa standardima zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja, pripremanju i provođenju programa koji će poboljšati položaj žrtava rodno zasnovanog nasilja pogotovo u oblastima zapošljavanja, brige o djeci, staovanja i pristupa pravdi kako bi se dostigao adekvatan nivo socijalnog i ekonomskog osnaživanja žrtava rodno zasnovanog nasilja.

Posebnu pažnju pri izradi budućih programa za pomoć žrtavama rodno zasnovanog nasilja treba posvetiti izbjegavanju višestruke diskriminacije i re-viktimizacije žrtava rodno zasnovanog nasilja koje pripadaju marginalizovanim grupama

Odgovorne vladine institucije trebaju posvetiti veću pažnju promociji specifičnih programa koji su namjenjeni poboljšanju položaja žena i olakšati pristup žrtavama rodno zasnovanog nasilja ovim programima

Neophodno je da zakoni o socijalnoj zaštiti uvrste žrtve rodno zasnovanog nasilja kao korisnice socijalne zaštite, i da one na adekvatan način budu kao korisnice uvrštene u socijalne-ekonomske politike koje se kreiraju na lokalnom nivou, te da im se omoguće povlastice i beneficije prilikom zapošljavanja, brige o djeci i stanovanja.

Zapošljavanje

- U cilju rehabilitacije i resocijalizacije žrtva rodno zasnovanog nasilja poseban akcent treba staviti na socijalno i ekonomsko osnaživanje žrtava rodno zasnovanog nasilja.
- Neophodno je razviti programe zapošljavanja, prekvalifikacije i dokvalifikacije koji bi bili dostupni i prilagođeni potrebama žrtava rodno zasnovanog nasilja.
- Vladine institucije i organizacije civilnog društva treba da provedu informativne kampanje u cilju informisanja žrtava rodno zasnovanog nasilja o pravima koja proističu iz radnog zakonodavstva, niti su upoznate sa dostupnim programima prekvalifikacije, samozapošljavanja ili podsticajima za zapošljavanje.
- Neophodna je dalja izgradnja kapaciteta i senzibilizacija uposlenih u okviru nadležnih institucija u cilju boljeg razumjevanja problematike rodno zasnovanog nasilja i aktivnije pomoći žrtvama rodno zasnovanog nasilja, a u cilju izbjegavanja diskriminacije i re-viktimizacije.
- Neohodno je nastaviti kampanje podizanja svijesti šire javnosti o problematici rodno zasnovanog nasilja. Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti podizanju svijesti potencijalnih poslodavaca i aktivnije ih angažovati u sistemu zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja.
- U cilju poboljšanja pristupa pravima koja proističu iz nezaposlenosti kao i pristupa programima zapošljavanja, programa pre i dokvalifikacije neophodno je provesti aktivnosti obuke nadležnih i uposlenika u Zavodima i Biroima za zapošljavanje, kao i provođenje aktivnosti

zagovaranja kako bi ove institucije prepoznale žrtve rodno zasnovanog nasilja kao specifičnu kategoriju korisnika /ca usluga i nosilaca prava, te uvrstile standarde za zaštitu i pomoć žrtva rodno zasnovanog nasilja u dokumente koji uređuju njihov rad i politike.

Briga o djeci/ ostvarivanje prava predviđenih porodičnim zakonom i zakonom o dječijoj zaštiti

- Potrebno je stvoriti sistemsku podršku žrtvama rodno zasnovanog nasilja kako bi bile u mogućnosti na lakši način pristupiti pravima koje za njih proističu na osnovu činjenice da se samostalno brinu o djeci, kao i da bi im se olakšala briga o djeci.
- Institucije sistema trebaju učiniti sve neophodne napore kako bi se žrtvama rodno zasnovanog nasilja olakšao pristup zakonskom pravu na izdržavnje djece i naplati dostiglih potraživanja na osnovu obaveze.
- Neophodno je formiranje Alementacionog fonda kroz koji bi bilo omogućena isplata izdržavanja u situacijama kada obveznik izdržavanja nije dostupan ili u mogućnosti da plaća izdržavanje.
- Potrebno je preduzeti mjere izjednačavanja uslova za pristup pravima na socijalna davanja , kao i visinu socijalnih davanja u cijeloj BiH kako žrtve rodno zasnovanog nasilja ne bi bile dodatno diskriminisane.
- Prilikom formiranja politika socijalne zaštite na lokalnom nivou neophodno je uvrstiti žrtve rodnog nasilja kao specifičnu kategoriju korisnica i omogućiti im povlastice i beneficije prilikom smještanja djece u predškolske ustanove i produženi boravak.
- Prava na zdravstvenu i socijalnu zaštitu treba da oslikavaju specifične potrebe djece ometene u razvoju ili djece sa onesposobljenjima pogotovo kada je roditelj koji djecu izdržava i brine se o njima istovremeno žrtva rodno zasnovanog nasilja.

Stanovanje

- Neophodno je poduzeti korake kako bi žrtve rodno zasnovanog nasilja bile prepoznate kao specifična kategorija korisnica socijalne zaštite u postojećim zakonima o socijalnoj zaštiti.
- Žrtvama rodno zasnovanog nasilja neophodno je kroz povlastice i beneficije olakšati pristup socijalnom stanovanju.
- Lokalne vlasti prilikom planiranja i određivanju stambenih jedinica namjenjenih socijalnom stanovanju moraju imati u vidu potrebe žrtava rodno zasnovanog nasilja.

Dostupnost pravdi

- Nadležna Ministarstva i pravosudne institucije trebale bi provesti informativne i edukativne kampanje kako bi se žrtve rodno zasnovanog nasilja upoznale sa njihovim pravima i mehanizmima zaštite od nasilja.
- Prilikom formiranja kancelarija i centara za besplatnu pravnu pomoć i definisanja kategorija korisnika koji imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć neophodno je uvrstiti žrtve rodno zasnovanog nasilja kao korisnice besplatne pravne pomoći.
- Informacije o besplatnoj pravnoj pomoći neophodno je učiniti dostupnim žrtvama rodno zasnovanog nasilja.
- Neophodno je olakšati pristup pravdi žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Pristup pravdi posebno, ali ne ograničeno samo na, treba biti omogućen žrtvama rodno zasnovanog nasilja u sudskim postupcima brakorazvodnih parnica, dioba bračne tekovine, zakonskog izdržanja maloljetne djece, zakonskog izdržavanja punoljetne djece na redovnom školovanju, zakonskog izdržavanja bračnih i vanbračnih partnera, koji bi im obezbjedili zaštitu prava i osigurale određeni stepen finasijske sigurnosti.
- Neophodno je nastaviti sa aktivnostima podizanja svijesti žrtava rodno zasnovanog nasilja o garantovanim pravima i dostupnim uslugama besplatne pravne pomoći, sa posebnim akcentom na žrtve rodno zasnovanog nasilja koje su višestruko diskriminisane i pripadaju marginalizovanim grupama.

- Besplatna pravna pomoć bez obzira da li je pružena putem centara i kancelarija besplatne pravne pomoći, centara za socijalni rad i nevladinih organizacija mora biti sistematizovana i lako pristupačna žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Neophodno je postići ažurnost i optimalni rok trajanja parničnih sudskih postupaka u kojima žrtve mogu ostvariti svoja prava kako bi isti trajali što kraće i iziskivali što manje finansijskih izdatka u vidu sudskih taksi i nadoknada advokatima.